

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Ylisukupolvinen talouskasvatus

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteiden maisteriohjelma
Kotitalousopettajan opintosuunta
Pro gradu -tutkielma 30 op
Kotitaloustiede
Maaliskuu 2023
Pihla Pohjankyrö

Ohjaaja: Hille Janhonen-Abruquah

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta		
Tekijä - Författare - Author Pihla Pohjankyrö		
Työn nimi - Arbetets titel Ylisukupolvinen talouskasvatus		
Title Intergenerational financial education		
Oppiaine - Läroämne - Subject Kotitaloustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Hille Janhonen- Abruquah	Aika - Datum - Month and year Maaliskuu 2023	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 65 s + 3 liites.
Tiivistelmä - Referat - Abstract Talousosaaminen on merkittävä kansalaistaito, jota ihmiset tarvitsevat arjessa ja omien talousasioidensa hoitamisessa. Taloustaidot ja talouskasvatus voivat siirtyä sukupolvelta toiselle havainnoinnin ja mallioppimisen kautta. Tutkielmassa hyödynnetään Banduran sosiaalisen oppimisen teoriaa, joka auttaa syventämään tietoa talouskasvatuksen ylisukupolvisuudesta. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää korkeasti koulutettujen vanhempien talouskasvatuksen keinoja sekä sen ylisukupolvisuutta. Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisia keinoja vanhemmilla on talouskasvatukseen ja millaista talouskasvatusta he ovat itse saaneet omassa lapsuudenperheessään. Tutkimuksen avulla kartoitetaan perheissä tapahtuvan talouskasvatuksen keinoja ja havaitaan mahdollisia talouskasvatuksen kehityssuuntia. Tutkielma toteutettiin laadullisella tutkimusstrategialla. Tutkimusmenetelmänä oli muistitietotutkimus, jossa tutkittavat muistelivat omassa lapsuudessa saamaansa talouskasvatuksen malleja. Aineisto kerättiin puhelinhaastatteluilla ja se koostui yhdeksän vanhemman haastatteluista. Informantit olivat korkeasti koulutettuja, iältään 33–54-vuotiaita ja heillä oli vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä sosiaalisen oppimisen teoriaa apuna käyttäen. Tutkimuksen päätuloksena on, että talouskasvatus esiintyy ylisukupolvisena, mutta tuloksissa ilmeni myös poikkeuksia ylisukupolvisuuden suhteen. Vanhempien käyttämä talouskasvatus esiintyi neljän eri teeman kautta, jotka olivat rahan ansaitseminen, säästäminen, rahapuhe sekä kulutuskäyttäytymisen mallit. Tärkeimpänä opetettavana aiheena vanhemmat kokivat rahan säästämisen sekä rahan ansaitsemisen. Nämä olivat myös voimakkaimmin ylisukupolviset teemat. Näiden avulla pyrittiin vaikuttamaan lapsen asenteisiin ja arvoihin rahan suhteen. Talous on nykypäivänä tärkeässä asemassa arjessamme ja kotien talouskasvatuksella on suuri rooli lasten talousosaamiseen ja oman talouden hallintaan tulevaisuudessa. Lapset omaksuvat vanhemmiltaan käyttäytymisen tapoja, arvoja ja taitoja. Vanhemmille voisi antaa talouskasvatukseen enemmän tukea ja olisi tärkeää kiinnittää huomiota sekä kodin että koulun talouskasvatukseen.		
Avainsanat – Nyckelord talouskasvatus, ylisukupolvisuus, talousosaaminen, lapsiperhe, muistitietotutkimus		
Keywords financial education, intergenerational, financial literacy, family with children, oral history		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare - Author Pihla Pohjankyrö		
Työn nimi - Arbetets titel Ylisukupolvinen talouskasvatus		
Title Intergenerational financial education		
Oppiaine - Läroämne - Subject Home economics		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Hille Janhonen-Abreuquah	Aika - Datum - Month and year March 2023	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 65 pp. + 3 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>Financial literacy is an important civic skill that people need in everyday life and in managing their financial matters. Financial skills and financial education can be passed from one generation to another through observation and model learning. This thesis uses Bandura's social learning theory, which helps deepen knowledge about the intergenerational financial education. The purpose of this study was to find out the means of financial education of highly educated parents and its intergenerational nature. The aim of the thesis was to find out what kind of means parents have for financial education and what kind of financial education they received in their childhood family. This research helps to understand the methods of financial education and to notice possible development directions for financial education.</p> <p>The study was made with a qualitative research strategy and the research method was oral history. The research participants recalled the ways of financial education they received in their childhood. Data consisted of nine interviews that were conducted by telephone. The participants were highly educated parents, between the ages of 33 and 54, and they had at least one child under 18 living at home. The data was analyzed with a theory-driven content analysis using Bandura's social learning theory as an aid.</p> <p>The main result of the study is that financial education is intergenerational, but the results also showed exceptions. Parents' financial education appeared through four themes, which were earning money, saving money, money talk and models of consumer behaviour. Parents felt that saving and earning money were the most important subjects to be taught and these were also the strongest intergenerational themes. These were used to influence the child's attitudes and values about the money. Nowadays finance plays an important role in our everyday lives and home financial education has a big role in children's financial skills in the future. Children adopt behavioral habits, values and skills from their parents. Parents could be given more support for their children's financial education. It is important to pay attention to both home and school financial education.</p>		
Avainsanat - Nyckelord talouskasvatus, ylisukupolvisuus, talousosaaminen, lapsiperhe, muistitietotutkimus		
Keywords financial education, intergenerational, financial literacy, family with children, oral history		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	TALOUSOSAAMINEN	3
2.1	Taloulosaamisen määrittelyä	3
2.2	Taloulosaamisen osa-alueet	6
2.3	Taloulosaamisen tila	8
3	TALOUSKASVATUS	10
3.1	Kasvatuksen historiaa	10
3.2	Koulujen talouskasvatus	11
3.3	Perheiden talouskasvatus	13
3.4	Sosioekonominen asema ja talouskasvatuksen ylisukupolvisuus	17
4	SOSIAALISEN OPPIMISEN TEORIA	20
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	23
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
6.1	Muistitietotutkimus	24
6.2	Puhelinhaastattelut aineistonkeruumenetelmänä	25
6.3	Tutkittavien kuvaus	26
6.4	Aineistonkeruun toteutus	27
6.5	Aineiston analyysi	29
7	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA	32
7.1	Rahan ansaitseminen	32
7.2	Säästäminen	34
7.3	Rahapuhe	36
7.4	Kulutuskäyttäytymisen mallit	39
7.5	Yhteenveto	42
8	LUOTETTAVUUS	45
9	POHDINTAA JA JATKOTUTKIMUSIDEOITA	50
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	66

KUVIOT

Kuvio 1. Talouskasvatuksen kokonaisuus	22
Kuvio 2. Tulosten yhteenveto	43

1 Johdanto

Nykypäivänä olemme enemmän vastuussa omasta taloudestamme. Elinajanodotus nousee ja eläke- ja sosiaaliturvajärjestelmät kiristyvät. Lisäksi talousteknologia kehittyy ja muuttuu, jonka myötä se vaikuttaa ihmisten tapaan suorittaa maksuja tai hakea talousneuvoja. (Lusardi, 2019, s. 1.) Ihmiset tekevät taloudellisia päätöksiä koko elämänsä ajan, olivat ne suuria ja elämää muuttavia tai arkipäiväisiä ja rutiininomaisia. Päätöksiä tehdään esimerkiksi tulojen hankkimisen, tavaroiden tai palveluiden ostamisen, säästämisen, lainan nostamisen ja pidemmän ajan taloudellisen varautumisen suhteen. (Walstad & Allgood, 2022, s. 154.)

Päätösten tekeminen vaatii taloudellista tietämystä, itseluottamusta ja talousosaamista. Erilaisten taloudellisten päätösten seuraamukset voivat vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteenkin hankaloittamalla ja rajoittamalla elämää. Taloustaitojen kehittäminen on tärkeää, koska taloustaitoja käytetään markkinoilla toimimisessa sekä oman talouden raha-asioiden hoitamisessa. Näin ollen talousosaaminen on keskeinen kansalaistaito, jota ihmiset tarvitsevat. (Raijas, Kalmi, Ranta & Ruuskanen, 2020, s. 5.) Kuluttajien taluspäätöksiä haastavat digitaaliset maksuvälineet, moninaiset rahoitustuotteet sekä niiden helppo saatavuus (Kortesalmi & Autio, 2019, s. 597).

Taloustaitoja opetetaan kouluissa, jotta nuoret pärjäisivät tulevaisuudessa omien raha-asioiden kanssa. Talouskasvatusta tapahtuu kuitenkin suurimmaksi osaksi kotona. Lapset kehittävät talousosaamistaan omien vanhempien rahakäyttäytymisen, tietojen, taitojen, asenteiden ja mallien kautta. Vanhemmat voivat omilla talouskokemuksillaan kaventaa nuorten kuilua taloustietämyksestä. (Moreno-Herrero, Salas-Velasco & Sánchez-Campillo, 2018, s. 334.) Perhetausta ja nuorten taloudellinen tilanne vaikuttavat siihen, millaisia mahdollisuuksia nuorilla on selviytyä taloudellisesti itsenäisesti elämässään (Ranta & Raijas, 2020, s. 36).

Taloulosaaminen ulottuu useisiin arkielämän osa-alueisiin ja se on tärkeä taito, jota tarvitaan arjessa selviytymiseen (Jerrim, Lopez-Agudo & Marcenaro-Gutierrez, 2022, s. 307). Kodeissa tapahtuva talouskasvatus on olennaisesti sidoksissa kotitaloustieteeseen, sillä kotitaloustieteen tutkimuksen kohteena on kotitalouksien arjen toiminta, kuten rahankäyttö, asuminen ja perhe-elämä. Ne vaativat työtä, organisointia, osaamista ja taloudellisia resursseja. (Autio, 2019, s. 46.) Talouskasvatuksen tavoitteena on kehittää lasten taloulosaamista sekä opettaa lapsille tulevaisuudessa tarvittavia taloustaitoja. Näin ollen talouskasvatus on tärkeä yhteiskunnallinen aihe ja lapsista toivotaan osaavia kansalaisia, jotka kykenevät toimimaan taloudellisesti kestävästi.

Perheiden talouskasvatusta on tärkeä tutkia, jotta pystytään havainnoimaan taloulosaamisessa ja -kasvatuksessa ilmeneviä mahdollisia kehityskohteita. Tutkielman tarkoituksena on selvittää mitä talouskasvatuksen keinoja korkeasti koulutettu vanhempi hyödyntää talouskasvatuksessaan kotona asuvalle alle 18-vuotiaalle lapselleen, sekä millaista talouskasvatusta vanhempi on itse saanut lapsuudenperheessään. Eli tutkitaan, millaisena talouskasvatus esiintyy ylisukupolvisuuden näkökulmasta ja tarkoituksena on konkretisoida vanhempien antamia talouskasvatuksen keinoja. Mielenkiintoista on, millaisin keinoin talouskasvatusta toteutetaan ja millaiset mallit kasvatuksen taustalla ovat. Tutkielmassa ylisukupolvisuuden tarkastelu pohjautuu Banduran (1986) sosiaalisen oppimisen teoriaan. Tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen eli laadullinen muistitietotutkimus, jonka tarkoituksena on tuoda ihmisten subjektiivisia kokemuksia ja näkemyksiä esille talouskasvatuksesta ja sen ylisukupolvisuudesta.

2 Talousosaaminen

Tässä luvussa avataan talousosaamisen määritelmää taloudellisen kyvykkyyden, talouden lukutaidon ja taloudellisen hyvinvoinnin käsitteiden avulla. Lisäksi tarkastellaan talousosaamiseen kuuluvia osa-alueita ja lopussa käsitellään talousosaamisen nykytilannetta.

2.1 Talousosaamisen määrittelyä

Talousosaamiselle on englannin kielessä useita, hieman toisista poikkeavia käsitteitä, joita ovat taloudellinen kyvykkyys (financial capability), talouden lukutaito (financial literacy) (Kortesalmi & Autio, 2019, s. 589) ja niihin liittyvä taloudellinen hyvinvointi (financial wellbeing) (Raijas ym., 2020, s. 6). Englanninkielisissä tutkimuksissa financial literacy -termi on useimmiten käytetty ja suomenkieliselle talousosaamiselle ei oikeastaan ole englanninkielistä vastinetta (Raijas ym., 2020, s. 7). Näitä termejä voidaan tarkastella synonyymisinä ja tässä tutkielmassa käytetään talousosaamisen termiä. Talousosaaminen on käsitteenä moniulotteinen (Haupt, 2022, s. 93) ja seuraavaksi määritellään talousosaamista taloudellisen kyvykkyyden, talouden lukutaidon ja taloudellisen hyvinvoinnin käsitteillä.

Taloudellinen kyvykkyys kehittyy eri prosessien kautta, joissa ensin taloudellinen tieto sisäistetään ja lopulta se ilmaistaan käyttäytymisenä. Itseluottamus on taloudellisen kyvykkyyden osa-alue, joka kehittyy toimintoja tarkkailemalla ja omaa toimintaa muuttamalla. Taloudellinen käyttäytyminen muuttuu samalla, kun oma itseluottamus muuttuu. (Serido, Shim & Tang, 2013, s. 287, 289.) Taloudellisen luottamuksen erot voivat vaikuttaa taloudelliseen käyttäytymiseen, joka puolestaan vaikuttaa hyvinvointiin subjektiivisella ja taloudellisella tasolla (Ranta & Salmela-Aro, 2018, s. 526). Oman kyvykkyyden tuntemus edistää vastuullista talouskäyttäytymistä vaikuttamalla yksilön suorituskykyyn (Serido ym., 2013, s. 289).

Talouden lukutaidon voidaan määritellä tarkoittavan elämäntaitoa ja se mahdollistaa taloudellisten valintojen tekemisen perustuen taloudellisten aiheiden tietämykseen (Darriet, Guille & Vergnaud, 2022, s. 96). Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) eli Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (2020a, s. 6) määrittää talouden lukutaidon tarkoittavan taloustietoisuuden, taitojen, asenteiden ja käyttäytymisen yhdistelmää, joita tarvitaan järkevien taloudellisten päätösten tekemiseen ja niiden avulla saavutetaan lopulta henkilökohtainen taloudellinen hyvinvointi. Talouden lukutaidolla tarkoitetaan Kalmin ja Ruuskasen (2016, s. 6) mukaan kuluttajien kykyä ymmärtää heidän henkilökohtaisia tai kotitalouteen kuuluvia taloudenhoitoasioita sekä heidän kompetenssiaan soveltaa tietoja käytännössä. Oman tulevaisuuden hahmottaminen, toiminnan tavoitteiden tekeminen ja toiminnan vaikutusten arvioiminen ovat osana talouden lukutaitoa. Ihminen voi hyödyntää omia mahdollisuuksiaan käytännön toiminnassa yhdessä taloudellisen lukutaidon kanssa, jolloin tarkastellaan taloudellista kyvykkyyttä. Se taas vahvistaa taloudellista hyvinvointia. (Kortesalmi & Autio, 2019, s. 592–593.)

Talouden lukutaito vaikuttaa nuorten omiin tulevaisuuden odotuksiin, sillä rahanhallinnan ymmärtäminen on keskeinen elämäntaito, jota tarvitaan aikuisena kaikilla elämän osa-alueilla (Moreno-Herrero ym., 2018, s. 347). Talouden lukutaito on Lusardin (2019, s. 5) mukaan yhteydessä sijoittamiseen ja suurempiin tuottoihin sekä parempaan kykyyn selviytyä yllättävistä rahakuluista. Taloudellinen tietämys on yhteydessä pitkän aikavälin säästämiseen ja parempaan sijoituskäyttäytymiseen (Lusardi, Hasler & Yakoboski, 2021, s. 185; Atkinson, Messy, Rabinovich & Yoong, 2015, s. 3). Erilaisten maksupalveluiden, kuten mobiilimaksamisen nopea leviäminen yhdistettynä puutteelliseen talouden lukutaitoon voi lisätä taloudellista eriarvoisuutta. Alhainen talouden lukutaito vaikuttaa tehottoman kuluttamisen, talouden suunnittelun, kalliin lainanoton sekä velanhallinnan esiintymiseen. (Lusardi, 2019, s. 6.) Nuorten tulee tehdä suuria taloudellisia päätöksiä, joilla on pitkäaikaisia vaikutuksia heidän elämäänsä. Yksilön talouden lisäksi taloudenlukutaito on merkittävässä osassa myös kansantalouden kannalta. (Lusardi, 2015, s. 639–649.)

Useimpien tutkimusten (Kaiser, Lusardi, Menkhoff & Urban, 2022, s. 256; Widyastut, Sumiati & Melat, 2020, s. 2718; Frijns, Gilbert & Tourani-Rad, 2014, s. 149) mukaan talouden lukutaito on yhteydessä parempaan talouskäyttäytymiseen ja talouskokemuksiin. Erisuuntaisia tuloksiakin on saatu, jossa talouden lukutaidon ja talouskäyttäytymisen välillä ei ole havaittu yhteyttä (Sharif, Ahadzadeh & Turner, 2020, s. 672).

Taloudellinen hyvinvointi tarkoittaa tyytyväisyyttä omaan tapaan hoitaa talousasioita sekä tyytyväisyyttä käytettävissä olevien rahallisten resurssien riittävyteen (Raijas, 2016, s. 135). Lapsuudessa ja nuoruudessa rakennetaan taloudellisen hyvinvoinnin perustaa aikuisuutta varten. Sitä muodostetaan hankkimalla tietoa, taitoja, asenteita sekä hyödynnetään omia persoonallisuuden piirteitä, joiden avulla taloutta hoidetaan aikuisena. Tietyt asiat, kuten resurssien tehokas hallinta, ennakointi sekä tietoon perustuvien talouspäätösten tekeminen voivat parantaa taloudellista hyvinvointia. (Drever ym., 2015, s. 13–14.) Ihmiset eivät pysty tekemään taloudenhallintaan liittyviä päätöksiä, jos he eivät ymmärrä talouden peruskäsitteitä. Jotta ihmiset voivat tehdä taloudellisia valintoja säästämässä, sijoittamisessa ja lainaamisessa tulee heidän olla taloudellisesti lukutaitoisia. (Klapper & Lusardi, 2020, s. 589.) Joten mitä parempi talouden lukutaito on, sitä parempi on myös taloudellinen päätöksenteko (Grohmann, Kouwenberg & Menkoff, 2015, s. 115).

Hyvä talousosaaminen ei välttämättä tarkoita vastuullista talouskäyttäytymistä, vaan Tangin, Bakerin ja Peterin (2015, s. 393) mukaan talouskäsitteiden ymmärtäminen ei aina johda vastuulliseen käyttäytymiseen talousasioissa. Nuorilla aikuisilla sosiaaliset ja psykologiset tekijät vaikuttavat talouskäyttäytymisen kehittymiseen. Lisäksi siihen vaikuttavat vanhempien osallistuminen talouskasvatukseen, yksilöiden kilpailukyky sekä metakognitiiviset taidot, kuten ymmärtäminen ja muistaminen. (Silinskas, Ahonen & Wilska, 2021, s. 16.) Talouden lukutaito ja etenkin taloudellinen käyttäytyminen voivat olla syvästi juurtuneita persoonallisuuteen (Grohmann ym., 2015, s. 131). Talouskäyttäytyminen on muuttuva ja kehittyvä prosessi. Taloudellisen ja yleisen hyvinvoinnin taso nousee, kun ihmiset harjoittavat itsenäisesti talouskäyttäytymistään. Yksilöt toimivat talousasioissa sen mukaan, mitä he

uskovat tietävänsä, sen sijaan mikä todellinen tieto olisi. Yksilöiden oppiessa lisää tietoa tulee heistä taloudellisesti kyvykkäämpiä ja samalla tieto on yhteydessä talouskäyttäytymisen muutoksiin. (Serido ym., 2013, s. 294.)

2.2 Talousosaamisen osa-alueet

Talousosaamisen voidaan nähdä muodostuvan useista eri teemoista ja OECD (2022, s. 7) jakaa talousosaamisen neljään eri osa-alueeseen, jotka ovat raha ja rahankäyttö, talouden suunnittelu ja hallinta, riskit ja edut sekä taloudellinen kokonaisuus. Toinen neljään osaan jaoteltu talousosaamisen kokonaisuus on Atkinsonin, McKayn, Collardin ja Kempsonin (2007, s. 31) mukaan raha-asioiden hallinta, talouden suunnittelu, finanssituotteiden valinta ja talousasioiden ajan tasalla pysyminen. Ihminen tarvitsee näitä ollakseen taloudellisesti taitava (Atkinson ym., 2007, s. 31). Cude (2022, s. 8–10) toisaalta määrittää talousosaamiseen taloudellisen tiedon, laskutaidon, asenteet ja käyttäytymisen sekä itseluottamuksen.

Kolme tärkeintä tekijää, joilla talousosaamista mitataan ovat Atkinsonin ja Messyn (2012, s. 6) mukaan taloudellinen tieto, taloudellinen käyttäytyminen ja taloudellinen asenne. Tätä jaottelua käytetään esimerkiksi useissa OECD:n talousosaamiseen liittyvissä tutkimuksissa (OECD, 2022, s. 8; OECD, 2017, s. 43). Taloudelliseen tietoon liittyy lainan lukutaito (Lusardi & Tufano, 2015, s. 333), vakuutuslukutaito (Cucinelli, Lippi & Soana, 2021, s. 1359), sijoituslukutaito (Mahdzan, Zainudin & Yoong, 2020, s. 111) ja verolukutaito (Nichita ym., 2019, s. 399). Atkinson ja Messy (2012, s. 7) määrittelevät taloudelliseen tietoon kuuluvan näiden lisäksi riskien ja etujen, rahan ajallisen merkityksen sekä inflaation ymmärtämisen.

Laskentataidolla tarkoitetaan matematiikan soveltamista tosielämän tilanteisiin ja se on vahvasti yhteydessä talouden lukutaitoon ja talouskäyttäytymiseen (Darriet, Guille & Vergnaud, 2022, s. 97, 106). Laskutaito käsittelee muun muassa korkolaskuja tai kulujen ja tulojen yhteenlaskuja (Carpena & Zia, 2020, s. 144). Taloudellisen tietämyksen tavoitteena on muodostaa ja tunnistaa

valmiuksia, joita rahan erilaisten ominaisuuksien ymmärtämiseksi tarvitaan. Kuten se että, miten rahaa saa ja mikä merkitys rahanhallinnalla on. Rahan ominaisuuksien ymmärtäminen on tärkeää, koska raha on taloudellisen hyvinvoinnin perustana. (OECD, 2022, s. 8–9.) Taloustietoisuutta tarvitaan esimerkiksi talousuutisten seuraamiseen, eri palveluiden vertailemiseen sekä talouspäätösten tekemiseen. Kun yksilöt ymmärtävät talouden peruskäsitteet ja kykenevät soveltamaan laskutaitoa taloudellisissa tilanteissa, voivat he itsenäisesti käsitellä talousasioita ja reagoida uutisiin, jotka voivat vaikuttaa heidän taloudelliseen hyvinvointiinsa. (OECD, 2017, s. 15.)

Talusasenteet liittyvät rahaan, säästämiseen ja kuluttamiseen (Atkinson & Messy, 2012, s. 9). Asenteet ja uskomukset ovat henkilökohtaisia ja kulttuurisia ja niitä tuotetaan sosiaalisissa ympäristöissä, kuten perheissä. Ne ovat muotoutuneet omista kokemuksista, mutta ne ovat myös muokattavissa. (Drever & Else-Quest, 2022, s. 19.) Lopulta asenteet ovat ne, jotka vaikuttavat yksilön tekemiin taloudellisiin päätöksiin, vaikka hänellä olisi tarvittavat tiedot ja kyvyt toimia toisellakin tavalla (OECD, 2017, s. 39).

Taloudelliseen käyttäytymiseen kuuluu esimerkiksi ostosten huolellinen harkinta, laskujen ajallaan maksaminen, oman talouden seuranta, pitkän ajan tavoitteiden laadinta ja niiden saavuttaminen sekä budjetointi (Atkinson & Messy, 2012, s. 8). Yksilön on varauduttava rahallisesti yllättävään tulonmenetykseen, kattamaan suuret kulut ilman lainaa ja säästämään myös eläkkeen varalle (Atkinson ym., 2007, s. 31). Tavoitteena on, että yksilöllä tai kotitaloudella on valmiuksia taloudellisten tilanteiden hallintaan lyhyellä ja pitkällä aikavälillä (OECD, 2022, s. 9). Loppujen lopuksi kuluttajien tekemät teot ja käyttäytyminen muokkaavat heidän taloustilannettaan ja hyvinvointiaan. Tietyt talouskäyttäytymisen mallit, kuten laskujen maksamisen viivästyttäminen, voi vaikuttaa yksilön taloustilanteeseen ja hyvinvointiin negatiivisesti. (OECD, 2017, s. 27.)

2.3 Talousosaamisen tila

Talousosaaminen on Lusardin (2019, s. 2) mukaan monissa maissa kriittisellä tasolla, jonka lisäksi useilla mailla talousmarkkinat ovat varsin kehittyneitä, mikä korostaa talouden lukutaidon merkitystä. Maailmanlaajuisesti kolmasosa aikuisista ovat taloudellisesti lukutaitoisia (Klapper & Lusardi, 2020, s. 589). Pohjoismaissa talousosaaminen on hyvällä tasolla kansainvälisesti vertailtuna ja se johtuu enimmäkseen yhteiskunnasta, hyvästä yleistaloudesta ja kansalaisten korkeasta koulutustasosta. Lisäksi talouskasvatus kouluissa tavoittaa koko ikäryhmät. Talousosaamisen osa-alueissa, kuten tiedoissa, käyttäytymisessä ja asenteissa on kuitenkin heikkouksia. (Raijas, 2022, s. 395.)

Suomessa taloudellinen tietämys ja talouskäyttäytyminen ovat verrattain korkealla tasolla (Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 6), mutta ne jakautuvat epätasaisesti väestön kesken. Etenkin naisilla, vähemmän koulutetuilla ja ikäihmisillä talousosaaminen on heikompaa (Kalmi & Ruuskanen, 2018, s. 336). Suomessa talouden lukutaito on korkealla tasolla, vähintään 65 % aikuisista ovat taloudellisesti lukutaitoisia (Klapper & Lusardi, 2020, s. 592). Suomalaiset ovat kiinnostuneita säästämisestä, mutta se ei kuitenkaan usein toteudu käytännössä ja talouden suunnittelu voi olla lyhytaikaista (Raijas, 2022, s. 388).

Kulutusluotot ovat tulleet yleisimmiksi ja maksuhäiriöistä on syntynyt kasvava haaste. Koron määrittelyssä ja laskemisessa suomalaiset ovat paremmalla tasolla kuin muissa maissa. Lisäksi suomalaiset ovat muita maita edellä taloudelliseen käyttäytymiseen liittyvissä asioissa, joita ovat muun muassa laskujen maksaminen ajallaan sekä talouden suunnittelu. Inflaation määrittelyssä muut maat menestyvät suomalaisia paremmin. (Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 17.) Pohjoismaissa muutetaan varhaisessa vaiheessa pois lapsuudenkodista, joka voi yhtenä syynä ennustaa köyhyysriskiä nuoruusaikuisuuden aikana (Kauppinen ym., 2014, s. 283).

Sukupuolten välillä havaitaan eroja talousosaamisessa niin Suomessa (Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 17), kuin maailmanlaajuisesti (Klapper & Lusardi, 2020, s. 595). Miehillä on parempi talouden lukutaito (Silinskas ym., 2021, s. 16; Klapper

& Lusardi, 2020, s. 595; Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 17), mutta sukupuolten välillä ei ole eroja talouskäyttäytymisessä (Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 17). Poikkeaviakin tuloksia on ja Lusardin (2015, s. 648) mukaan talousosaamisen keskiarvoissa ei havaita naisten ja miesten välillä eroja useimmissa maissa.

Nuorilla on erilaiset lähtökohdat oman talouden hallintaan, jotka heijastuvat vanhempien talouskasvatuksesta (Raijas, 2022, s. 388). Alle 30-vuotiailla on yleisemmin haasteita talouden lukutaidossa (Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 15) ja keskimäärin 56 % nuorilla aikuisilla on riittävä talouden lukutaito (Klapper & Lusardi, 2020, s. 595). Suomi oli Kanadan kanssa toiseksi paras maa Viron jälkeen vuoden 2018 PISA (Programme for International Student Assessment) tutkimuksessa, johon osallistui 15-vuotiaita nuoria 20 eri maasta. Virossa ja Suomessa noin joka viides nuori vastasi sujuvasti talouden lukutaidon kysymyksiin. Suurin osa nuorista kertoi saaneensa tietoa raha-asioista vanhemmiltaan ja he saivat korkeammat pisteet talouden lukutaidossa. Nuorista 87 % keskustelee vähintään kerran kuukaudessa vanhempiensa kanssa rahasta sen suhteen, mitä he haluaisivat ostaa. Kolme neljästä keskustelee vanhempiensa kanssa kulutus- ja säästämisspäätöksistään. (OECD, 2020b, s. 2–3.) Nuoret kuitenkin kokevat, etteivät he saa tarpeeksi koulutusta talousasioissa (Raijas, 2022, s. 388).

3 Talouskasvatus

Tässä luvussa käsitellään suomalaisen kasvatuksen historiaa 1960–1980-luvuilla, jolloin tutkielmaan osallistuneet informantit ovat syntyneet tai viettäneet lapsuuttaan. Seuraavaksi tarkastellaan peruskoulujen talouskasvatusta, avataan talouskasvatuksen käsitettä sekä perehdytään perheissä tapahtuvaan talouskasvatukseen. Lopuksi käsitellään talouskasvatuksen ylisukupolvisuutta.

3.1 Kasvatuksen historiaa

Kasvatusta pidetään yhtenä inhimillisen elämän perustoiminnoista eikä sitä välttämättä tunnista, koska se on luonnollinen ja jokapäiväinen ilmiö (Rinne, Kivirauma & Lehtinen, 2015, s. 10). Kasvatuksellisiin ja yhteiskunnallisiin teemoihin liitetään sosialisointin käsite (Keto, Foster, Pulkki, Salonen & Värri, 2022, s. 54), sillä kasvatus on aina sosiaalista sekä yksilöllistä toimintaa eikä sitä voi olla ilman sosiaalista yhteisöä. Yhteisö kehittää sosiaalisia mekanismeja, joilla lapsi omaksuu toivottuja arvoja, normeja, tietoja, taitoja ja käytöstapoja. (Rinne ym., 2015, s. 17.)

Sodan jälkeisessä Suomessa säästäväisyys ja säästeliäs eläminen ovat olleet eilinehtoina ja kotikasvatuksessa näitä painotettiin työn tekemisen ohella (Kemppainen, 2001, s. 140). Äidit toimivat kodeissa usein kasvattajan roolissa. Töitä oli paljon ja yhteistä aikaa vähän, jolloin kasvatus tapahtui usein vanhempien töiden lomassa. (Leino & Viitanen, 2003, s. 188.) Köyhyys, niukkuus ja kasvattaminen työnteko-orientoituneeksi alkoivat hellittää 1960–1970-luvuilla. Koulua alettiin pitää lasten työnä ja työtehtäviä tehtiin enimmäkseen kotona kotitöiden kautta (Kemppainen, 2001, s. 84).

Vanhemmat ovat tukeutuneet itsestään kasvamisen periaatteeseen, jossa aikuisuuteen kasvetaan sivusta seuraamalla (Leino & Viitanen, 2003, s. 193). Samalla kotien kasvatukseen kuului 1960–1970-luvuilla myös sanallista neuvontaa liittyen esimerkiksi arkipäiväisiin asioihin (Kemppainen, 2001, s. 76).

Puhumista, ohjaamista, selittämistä ja keskustelua on pidetty myönteisenä kasvatustapahtumana (Kemppainen, 2001, s. 109). On ollut asioita, jotka ovat kasvatuksessa vaiettuja ja yksi niistä on raha (Leino & Viitanen, 2003, s. 193). Suomessa talouskasvatus vakiintui 1970-luvulla peruskoulun opetussuunnitelmiin, jossa tavoitteena oli opettaa lapsista osaavia, harkitsevia ja tietoisia kuluttajia (Kortessalmi & Autio, 2019, s. 591). Talouskasvatus on ollut materialistista palkitsemista, kuten rahan antamista ja viikkorahan antaminen on ollut yleistä. Lisäksi lapsi on voinut ansaita rahaa kotitöitä tekemällä tai menestymällä koulusuorituksissa. Rankaisemiskeinot kasvatuksessa ovat olleet useimmiten sanallisia menettelyjä, mutta myös kotiarestia tai viikkorahan väliin jättämistä. (Kemppainen, 2001, s. 76–79, 109.)

Suurin osa suomalaisista oli käynyt 1960-luvun alussa korkeintaan kansakoulun ja samaan aikaan koulutuspolitiikassa keskityttiin talouskasvuun ja kansainväliseen kilpailukykyyn (Kettunen, Jalava, Simola & Varjo, 2012, s. 25, 27). Suomen koulutuspolitiikassa 1970- ja 1980-luvut olivat teemaltaan järjestelmäkeskeisiä. Se esiintyi vahvana valtiollisella ohjauksella sekä pyrkimyksellä kokonaisvaltaiseen koulutuksen kehittämiseen. Hyvinvoinnin ja tasa-arvon teemat olivat tämän koulutuspolitiikan taustalla toimivia ideologioita. Peruskoulun käynnistäminen vuonna 1972 oli näkyvin tämän poliittisen ajattelun tulos. (Kokkonen, 2014, s. 86.)

3.2 Koulujen talouskasvatus

Koulu on tärkeä taloudellisen tietämyksen kehittämisessä (Luukkanen & Uusitalo, 2012, s. 22) ja koulujen talouskasvatuksella on positiivinen yhteys nuorten talouden lukutaitoon (Silinskas ym., 2021, s. 14). Talous- ja kuluttajakasvatusta on ollut Suomessa koulujärjestelmässä jo usean vuosikymmenen ajan (Kortessalmi & Autio, 2019, s. 589). Etenkin yhteiskuntaopin ja taloustiedon kurssit ovat olleet hyviä tapoja saavuttaa taloustaitoja sekä hankkia yleissivistystä taloudellisista asioista. Koulun on koettu opettavan enemmän ymmärrystä koko kansantalouden toiminnasta kuin yksilön oman talouden hallinnasta. (Luukkanen & Uusitalo, 2012, s. 23.)

Nykyään talous- ja kuluttajakasvatus ovat osana peruskoulun oppiaineiden, kuten kotitalouden, matematiikan ja yhteiskuntaopin opetussuunnitelmia. Perusopetuksen avulla edistetään taloudellista tasa-arvoa ja opetuksessa huomioidaan kestävä kehitys, jonka yhtenä osa-alueena on taloudellinen kestävyys (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, s. 16). Talouskasvatus pohjautuu kotitaloustieteen historiaan. Tarkasteltaessa talouskasvatusta kuluttajakasvatuksen näkökulmasta, näyttäytyy se laajempänä oppimisena ja kasvatuksena yksityistaloudessa. Siinä ymmärretään erilaisia talouden ilmiöitä, kuten korkotasoa, inflaatiota ja sijoittamista osana taloudenpitoa. (Kortesalmi & Autio, 2019, s. 589.) Nuoret itse pitävät yläasteen yhteiskuntaopin oppitunteja myönteisenä paikkana kertoa pankkien toiminnasta, talouden teemoista sekä käsitellä median talousuutisia. Nuoret toivoivat, että kouluissa tuotaisiin enemmän esille varoittavia esimerkkejä talousasioista. Taloustiedon opettamiseen kaivataan käytännönläheisempää tietoa, jonka avulla heidät saataisiin enemmän kiinnostumaan talouteen liittyvistä asioista. (Luukkanen & Uusitalo, 2012, s. 23.)

Talouskasvatus on valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa esillä jokaisella koulutasolla alakoulusta lukioon (Kalmi, Maliranta & Alanko, 2019, s. 607). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2014, s. 22) sisältyy laaja-alaisia osaamistavoitteita, joista yksi on *Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (L3)*. Siihen sisältyy oman talouden hallinta, kuluttaminen, opastus kuluttajataidoissa, oman talouden huolehtimisessa sekä talouden suunnittelussa. Talousasioissa oppilaita kannustetaan säästämiseen, kohtuullisuuteen ja jakamiseen. (POPS, 2014, s. 22.) Alakoulussa oppilaiden kanssa keskustellaan muun muassa heille muotoutuvista kulutustottumuksistaan, pohditaan oman rahankäytön suunnittelua ja harjoitellaan taloustaitoja. Yläkoulussa kulutustottumuksia tarkastellaan kestävän tulevaisuuden näkökulmista, heitä ohjataan toimimaan kriittisinä ja vastuullisina kuluttajina sekä vahvistetaan talouden suunnittelun taitoja. (POPS, 2014, s. 100, 283.) Vuosiluokilla 7–9 kotitalousopetus muodostaa pohjaa kestävään kuluttajuuteen, jossa oppilaille syventyy käsitys kustannustietoisesta toiminnasta ja taloudellisuudesta. Yksi kotitalouden tavoitteisiin liittyvä sisältöalue on *Kuluttaja- ja talousosaaminen*

kodissa (S3), jonka tavoitteena on ohjata oppilasta vastuulliseen kuluttamiseen. Oppiaineen sisällöt auttavat tunnistamaan kotitalouksissa esiintyviä rahankäytön tilanteita ja ongelmia. (POPS, 2014, s. 437, 439.)

Nähdään, että kouluilla on koteja enemmän vastuuta etenkin taloustietämyksen kehittämisessä (Luukkanen & Uusitalo, 2019, s. 291). Talouskasvatusta voidaan integroida joustavasti opetussuunnitelman osana useimpiin oppiaineisiin ja usein opettajilla on vapaus päättää, sisällytetäänkö talousosaamisen kehittämistä heidän oppiaineisiinsa vai ei (Silinskas ym., 2021, s. 17). Koulut voivat Luukkasen ja Uusitalon (2019, s. 290) mukaan ohjata nuoria tutustumaan eri tietolähteisiin tarjoamalla esimerkkejä luotettavista sekä epäluotettavista lähteistä ja niiden kautta oppilaat voivat rakentaa omaa taloustietoaan sekä ottaa vastuuta oppimisesta ja tiedonhankinnasta. Kiinnittämällä huomiota koulussa taloudelliseen oppimiseen sekä metakognitiivisten oppimisstrategioiden tehokkaaseen käyttöön voidaan edistää taloudellisten taitojen kehittymistä (Silinskas ym., 2021, s. 16). Keskeistä talousosaamista kehittävässä opetusmenetelmissä on talousilmiöiden tarkastelu realistisissa tilanteissa ja samalla niiden soveltaminen käytännön teemoissa (Kalmi ym., 2019, s. 609).

3.3 Perheiden talouskasvatus

Useimmat lapset ja nuoret eivät tietoisesti tutustu perheidensä talousasioihin. He kuitenkin hankkivat kodissaan tietoa, tottumuksia, asenteita sekä persoonallisuuden piirteitä, joille muodostuu myöhemmin keskeinen rooli heidän omassa taloudellisessa hyvinvoinnissaan. (Drever ym., 2015, s. 31.) Vanhempien vaikutus lastensa talousosaamisen kehittymiseen on avainasemassa (Zhao & Zhang, 2020, s. 1617; Moreno-Herrero ym., 2018, s. 347).

Talouskasvatus on monipuolinen ilmiö, jonka tarkoituksena on muuttaa yhtä tai useampaa talousosaamisen osa-aluetta (Cude, 2022, s. 5). Siinä käsitellään erilaisia talousaiheita, kuten rahaan liittyviä asenteita, budjetointia, säästämistä, sijoittamista, vakuutuksia, asunnon omistamista, kulutusluottoja, velkoja sekä

rahoitus- ja pankkipalveluita (Bartholomae & Fox, 2022, s. 174). Talouskasvatus edistää talousosaamista kehittämällä kuluttajien kykyä soveltaa, hankkia ja oppia tietoa taloudesta (Xiao & Porto, 2017, s. 806). Talouskasvatus on maailmanlaajuisesti merkittävässä asemassa myös politiikan näkökulmasta. Se tunnustetaan keskeisenä osatekijänä yksilöiden taloudellisessa kehittämisessä sekä yleisten rahoitusjärjestelmien vakaudessa. (OECD, 2017, s. 3.)

Vanhemmat ovat ensimmäiset ihmiset, jotka vaikuttavat lapsen kehitykseen (Grohmann ym., 2015, s. 122). He ovat merkittävässä roolissa lasten taloudellisessa sosialisatiossa ja taloustaitojen opettamisessa (Antoni, Rootman & Struwig, 2019, s. 82; Tang, 2017, s. 284; Kim & Chatterjee, 2013, s. 63) ja vanhempien talouskasvatuksella on pitkäaikaisia vaikutuksia yksilöiden talouteen koko eliniän ajan (Zhao & Zhang, 2020, s. 1627). Perheissä tapahtuva talouskasvatus edistää ja tukee nuorten taloudellista itsenäistymistä (Ranta & Salmela-Aro, 2018, s. 531), jonka lisäksi sillä on positiivinen vaikutus taloudelliseen tietoon (Kaiser ym., 2022, s. 270) ja talouslukutaitoon, mikä osaltaan johtaa parempaan talouskäyttäytymiseen ja alentaa talousvaikeuksia (Sun, Chen, Ansong, Huang & Sherraden, 2022, s. 724).

Toisaalta useiden tutkimusten (Silinskas ym., 2021, s. 14; Widyastut ym., 2020, 2718) mukaan vanhempien kanssa talousasioiden käsitteleminen ei liity tai liitty kielteisesti nuorten talouden lukutaitoon, eikä talouskasvatuksella ole vaikutusta talouskäyttäytymiseen. Vaikka ihmiset vastaanottaisivat tasokasta talouskasvatusta, ei se takaa heille korkeaa talouden lukutaitoa ja talouskasvatus ei tue talouden lukutaidon paranemista (Widyastut ym., 2020, s. 2718).

Perheissä vuorovaikutus on jatkuvaa ja sen kautta vanhemmat vaikuttavat lasten käyttäytymiseen ja asenteisiin käyttäytymismalleilla, jotka vanhemmat kokevat itse myönteisiksi (Serido, 2022, s. 36). Talouskasvatuksen tulisi alkaa varhaisessa vaiheessa, koska lapsuudenperheessä esiintyvät opit ovat merkittävässä roolissa nuorten aikuisten taloudenhallintaan (Kim & Chatterjee, 2013, s. 75). Hyvin nuoretkin lapset omaksuvat taloudellisia arvoja vanhempiaan tarkkailemalla ja samalla lapset sisäistävät käsityksen rahanhallinnasta. Alakouluiästä yläkouluikään lapsilla korostuu taloudellinen sosialisatio, jossa

sosiaalinen vuorovaikutus vanhempien kanssa on merkittävässä osassa taloudellisten arvojen, normien, asenteiden ja tapojen muodostumisessa. Siinä vaiheessa, kun lapsen käsitys rahasta muodostuu, he voivat oppia myös säästämään ja suunnittelemaan taloutta usein tarkkailemalla vanhempiensa mallintamaa käyttäytymistä. Murrosiän ja sen jälkeen talousasioiden kehittyminen keskittyy tietoisten ja tiedostamattomien taloudellisten taitojen ja tapojen kehittämiseen. (Drever ym., 2015, s. 22, 32.)

Vanhempien rooli taloudellisen kyvykkyyden muodostajana on keskeinen, etenkin taloudellisten asenteiden luomisessa ja merkityksellisten taloustaitojen hallinnassa (Luukkanen & Uusitalo, 2019, s. 291). Vanhempien talouskasvatuksella on Zhaon ja Zhangin (2020, s. 1628) mukaan voimakkaampi vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen ja taloudelliseen itseluottamukseen kuin taloustietämykseen. Talouskasvatus edistää tiedonhakua, parantaa talouden lukutaitoa ja muuttaa nuorten aikuisten talouskäyttäytymistä. Kaikista tärkein vaikuttaja lapsen talouskäyttäytymiseen on vanhempien omat käyttäytymisen mallit talousasioissa. (Sharif ym., 2020, s. 683.)

Vanhempien käyttäytymismallit vaikuttavat lasten taloudellisen itsenäistymisen kehittymiseen ja samalla se vaikuttaa lapsen yleiskäsitykseen taloudellisesta hyvinvoinnista (Rea, Danes, Serido, Borden & Shim, 2019, s. 254). Erityisesti vanhempien malleilla sekä itsekuriin liittyvillä psykologisilla tekijöillä on positiivinen vaikutus vastuullisen talouskäyttäytymiseen (Tang, Baker & Peter, 2015, s. 400) ja vanhemmat, jotka toimivat taloudellisesti vastuullisesti kasvattavat usein lapsetkin vastuullisiksi rahankäyttäjiksi. Samalla vanhemmat opettavat lapsille itsekontrollia, joka vaikuttaa talouskäyttäytymiseen. (Tang, 2017, s. 308.)

Perheillä on talouskasvatukseen useita menetelmiä, vanhemmat antavat mallia ja opettavat lapsilleen erilaisia talousasioita riippuen heidän omista kokemuksistaan ja taloudellisesta asemastaan (Sun ym., 2022, s. 717). Vanhemmat antavat neuvoja, mahdollisuuksia oppia ja käytännön harjoitteita (Serido, 2022, s. 36). Usein vanhemmat valvovat, kommunikoivat, luovat ja ylläpitävät sääntöjä, jotka vaikuttavat taloudellisiin asenteisiin. Taloudellisten asenteiden ja käytäntöjen avulla pyritään edistämään sopivia talouskäytäntöjä

lapsen tulevaisuuteen. (Kim & Chatterjee, 2013, s. 64.) Lisäksi vanhemmat ovat tärkeässä roolissa auttamaan lapsia taloudellisten tavoitteiden asettamisessa (Jorgensen ym., 2019, s. 553), sekä lasten taloudellisen itseluottamuksen edistämisessä. Itsetehokkuus- ja luottamus vaikuttavat muun muassa rahan säästämiseen ja koulussa suoriutumiseen. (Otto, 2013, s. 15.)

Vanhemmat avaavat lapsien puolesta säästötiliä ja puhuvat säästämisen tärkeydestä. Lapset voivat havainnoida vanhempiaan säästötilien toiminnasta ja rahan tallentamisesta. (Moreno-Herrero ym., 2018, s. 338.) Lapsuudenaikaiset säästötilit vaikuttavat todennäköisesti nuorten aikuisten tulojen määrään ja säästötilin avaaminen on hyvä keino lapsen rahankäytön seurannassa sekä aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksessa (Kim & Chatterjee, 2013, s. 75). Nuorelle aikuiselle budjetointiopetuksella voi olla merkittäviä vaikutuksia hänen myöhempään käyttäytymiseensä aikuisuudessa ja ne voivat vaikuttaa myös muihin tekijöihin, kuten koulutukseen (Sansone, Rossi & Fornero, 2019, s. 640). Vanhempien seurannalla lasten rahankäyttöön lapsi voi oppia ottamaan enemmän vastuuta taloudesta ja sisäistämään sääntöjä, joita rahanhallintaan kuuluu (Kim & Chatterjee, 2013, s. 75).

Lisäksi vanhemmat välittävät lapsilleen taloudellisia taitoja antamalla viikkorahaa ja keskustelemalla rahankäytöstä heidän kanssaan (Moreno-Herrero ym., 2018, s. 338). Jos yksilö saa lapsena viikkorahaa säännöllisesti, hänellä on aikuisiässä varmempi ote talousasioista. Se voi mahdollisesti lisätä aikuisiän taloudellista luottamusta vain, jos vanhempien toiminta on johdonmukaista ja he noudattavat samaa sitoutumista vuosien ajan. (Sansone ym., 2019, s. 638, 643.) Viikkorahan antaminen itsessään ei ole tehokas talouskasvatuksen väline ja ilman vanhempien ja lapsen välistä kommunikointia, seuranta ja säästötilin avaamista viikkorahalla ei ole merkitystä myönteisten taloustaitojen opettamisessa (Kim & Chatterjee, 2013, s. 75). Viikkorahan antaminen on helposti toteutettava koulutusväline, joka auttaa lapsia omaksumaan talouden peruskäsitteitä ja kehittämään tarpeellisia taitoja. Rahan saamisella ilman säännöllistä ajoitusta tai tarkoitusta ei kuitenkaan kehitä lapsen rahankäytön suunnitelmallisuutta. Kiinteällä ja säännöllisellä rahasummalla lapsen on tehtävä päätöksiä prioriteeteistaan sekä suunniteltava, kuinka paljon hän voi kuluttaa mihinkin

tavaraan ilman, että rahat loppuisivat kesken. (Sansone ym., 2019, s. 630, 632–633.)

Lapsen taloudellisen menestyksen pohjalla näyttäisi olevan vanhempien antama valvonta ja ohjaaminen vakiintuneisiin sääntöihin talousasioissa (Drever ym., 2015, s. 24). Lapset, jotka keskustelevat talousasioista vanhempiensa kanssa innostuvat enemmän pohtimaan talousasioita, mikä lisää heidän tietoisuuttaan taloudesta (Moreno-Herrero ym., 2018, s. 341). Vanhemmat voivat esimerkiksi auttaa nuoria aikuisia tarjoamalla taloudellista ohjausta. Vanhempien ja muiden aikuisten antamalla toistuvalla tuella ja harjoittelulla lapset kehittävät myönteisiä taloustottumuksia, jotka liittyvät onnistuneeseen rahanhallintaan ja tavoitteiden asettamiseen. (Drever ym., 2015, s. 33.)

3.4 Sosioekonominen asema ja talouskasvatuksen ylisukupolvisuus

Nuoret, jotka tulevat korkeammasta sosioekonomisesta asemasta pärjäävät paremmin talouden lukutaidossa (Lusardi, 2015, s. 649) ja perheen varallisuus ei ole yhteydessä talouden lukutaitoon, vaan vanhempien koulutukseen (Silinskas ym., 2021, s. 16). Talouskäyttäytyminen siirtyy sukupolvilta toisille (Visser, Edzes, Merx & van Lanen, 2022, s. 537) ja yksilöiden sosioekonomisen aseman ja heidän vanhempien sosioekonomisen aseman välillä on yhteys (Moisio ym., 2015, s. 74). Suotuisat taloudelliset asenteet ja käyttäytymiset aikuisuudessa ovat yhteydessä vanhemmilta tulleeseen talouskasvatukseen (LeBaron, Rosa, Bryce, Hill & Marks, 2018a, s. 260). Taloudellinen sosialisointi ei ole aina kuitenkaan tarkoituksellista tai hyödyllistä lapselle (Drever & Else-Quest, 2022, s. 22). Yksilöiden talouteen liittyvä epävarmuus voi johtua lapsuudenperheen taloustaitojen puutteesta. Talousosaamisen kehittyminen voi jäädä lasten vastuulle hankkimalla itse tietoa taloudesta. (Visser ym., 2022, s. 537.)

Sosiaalinen tausta on yhtenä lähtökohtana nuorten tulevaisuutta koskevalle itseluottamukselle. Taloudessa pärjäämiseen liittyvään itseluottamukseen vaikuttavat aikaisemmat kokemukset, odotukset yhteiskunnan tulevaisuudesta, sekä nuoren nykyinen taloustilanne. (Kallunki, 2016, s. 151.) Monet

arjenhallinnan ongelmat, kuten pitkäaikaiset taloudelliset haasteet, ovat usein ylisukupolvisia ja samat ongelmat, joita on ollut lapsuudenperheessä toistuvat aikuisina omissa perheissä (Pekkarinen, 2016, s. 173). Lapsuudenperheen taloudelliset vaikeudet ja ongelmat ovat yhteydessä arjenhallintaan ja etenkin talouden hallintaan nuoruudessa. Kolmasosalla nuorista, joiden perheillä on ollut vaikeuksia taloudellisesti, on ollut omien kulumenojen kattamisessa vaikeuksia. (Kestilä, Kauppinen & Karvonen, 2016, s. 125–126.) Sosiaalinen huono-osaisuus lapsuudenperheessä on yhteydessä matalampien resurssien kokonaisuuteen, joka osaltaan näkyy huono-osaisuutena seuraavassakin sukupolvessa. Kun taas korkeasti koulutetuilla ja parempituloisilla vanhemmilla on enemmän mahdollisuuksia varmistamaan lastensa asemaa aikuisina opastamalla, auttamalla ja rahoittamalla. (Vauhkonen, Kallio & Erola, 2017, s. 502.)

Käsitys omista mahdollisuuksista tulevaisuudessa muodostuvat yksilön ominaisuuksien, ympäristön vaikutuksen, nykyisen elämäntilanteen, aiempien kokemusten ja tulevaisuusnäkemysten kautta (Kallunki, 2016, s. 152–153). Lapsuudenperheen taloudelliset vaikeudet ennustavat vahvasti nuoren aikuisen turvautumista toimeentulotukeen ja vanhemmat, joilla on haasteita talouden hallinnassa, on myös vaikeuksia antaa taloudellista apua lapsilleen (Kestilä ym., 2016, s. 126, 129). Taloudellisen menestymisen taustalla vaikuttaa myös inhimillinen pääoma, joka esiintyy esimerkiksi tuloeroissa korkeasti koulutettujen ja matalasti koulutettujen ihmisten välillä. Inhimillistä pääomaa muodostuu koulutuksen ja opintojen lisäksi suoraan vanhemmilta perittyinä. (Pekkala Kerr, 2012, s. 326.)

Vanhempien koulutus vaikuttaa positiivisesti talouskasvatukseen, talouslukutaitoon sekä taloudelliseen hyvinvointiin (Zhao & Zhang, 2020, s. 1628). Korkeammin koulutettujen vanhempien lapsilla on parempi talouden lukutaito ja he tekevät parempia taloudellisia päätöksiä (Grohmann ym., 2015, s. 117). Korkeamman sosioekonomisen aseman omaavat vanhemmat pystyvät suojaamaan lapsiaan talousongelmilta, mutta he eivät kuitenkaan välttämättä anna lapsille mahdollisuuksia harjoitella taloudellisia taitoja (Kim & Chatterjee, 2013, s. 74). Säästäminen vaatii tuloja ja tehokas säästäminen sekä budjetointi tarvitsevat harjoittelua. Rahaa tulee olla riittävästi säästämiseen ja

budjetointipäätöksiin sekä -virheisiin, jotta niistä voitaisiin oppia. Lapset, jotka tulevat vähävaraisemmista taustoista ovat epäedullisessa asemassa, koska heillä ei välttämättä ole kokemusta suurempien rahamäärien hoitamisesta. (Webley & Nyhus, 2013, s. 21.)

Perheet voivat kohdata ongelmia talousasioiden ymmärtämisessä ja talouden hallinnassa, jonka takia vanhemmat eivät välttämättä kykene opettamaan lapsilleen taloustaitoja, joita heillä ei itsellä ole (Visser ym., 2022, s. 537). Matalammin koulutettujen vanhempien lapset tekevät todennäköisemmin enemmän osa-aikatöitä eivätkä he saa taskurahaa. Heillä on kuitenkin nuoremmalla iällä säästötili kuin korkeammin koulutettujen vanhempien lapsilla, jolloin heillä on pidemmän aikaa kokemusta säästötilien toiminnasta. (Webley & Nyhus, 2013, s. 19, 28.) Matalan sosioekonomisen aseman vanhempien erilaiset käyttäytymismallit, arvot, asenteet ja matalat tulevaisuuden tavoitteet voivat välittyä heidän lapsilleen. Niillä taas voi olla vaikutusta pidemmällä aikavälillä lapsen elämään. (Vauhkonen ym., 2017, s. 503.)

4 Sosiaalisen oppimisen teoria

Tämä tutkielma nojautuu Banduran (1986) sosiaalisen oppimisen teoriaan (social cognitive theory), jonka mukaan ihmisen toimintaa voidaan selittää käyttäytymisen, kognitiivisten kykyjen sekä ympäristön perusteella ja ne ovat kaikki vuorovaikutuksessa keskenään.

Tutkielma pohjautuu siihen, että lapset oppivat taloustaitoja havainnoimalla vanhempiaan. Ihmisillä on kyky oppia havainnoimalla, jonka kautta pystytään laajentamaan tietoja ja taitoja mallioppimisen avulla (Bussey & Bandura, 1999, s. 683–684). Vanhempien käyttämät mallit vaihtuvat lapsen kasvaessa ja iän muuttuessa (Bandura, 1977b, s. 43). Perhe nähdään toimivan moninaisena ja sosiaalisena järjestelmänä, jossa perheenjäsenillä on toisistaan riippuvaisia suhteita sen sijaan, että jokainen toimisi itsenäisesti (Bandura, Caprara, Barbaranelli, Regalia & Scabini, 2011, s. 423). Ihmiset luovat sosiaalisia yhteyksiä, joista he saavat vaikutteita käyttäytymiseensä. Henkilökohtaiset ja sosiaaliset rakenteet vaikuttavat itsensä kehittämiseen, sopeutumiseen ja mukautumiseen (Bandura, 2006, s. 53) ja lapsilla perhe toimii sosiaalisena yhteytenä.

Sosiaalisen oppimisen teoriassa (Bandura, 1986, s. 19; Bandura, 1997, s. 164) oppiminen nähdään tapahtuvan mallioppimisena jo vauvaiästä lähtien ja itseään kehitetään sosiaalisesta ympäristöstä saatujen kokemusten avulla. Oppiminen tapahtuu sosiaalisessa ympäristössä eli lapsuudenperheessä havainnoimalla vanhempien käytöstä ja oppimalla heidän käytösten seuraamuksia. Havainnointiin kuuluu tarkkaavaisuuden, muistamisen, tuottamisen ja motivaation osa-alueet (Bandura, 1997, s. 89). Toisia ihmisiä tarkkailemalla voi oppia hyötymällä muiden onnistumisista sekä virheistä ja samalla ne edistävät yksilön sosiaalista muutosta (Bandura, 1977b, s. 12; Bandura, 2006, s. 55). Mallit toimivat tiedon, kyvykkyyden, arvojen, kognitiivisten taitojen ja uusien käyttäytymismallien välittäjinä (Bandura, 2006, s. 55).

Ihmisten käyttäytymistä ohjaavat ja motivoivat itsevaikuttamisen jatkuvat kokemukset. Keskeisessä asemassa ovat sosiaalinen vuorovaikutus ja sosiaaliset toimintaympäristöt. (Bandura, 1991, s. 248.) Sosiaaliset

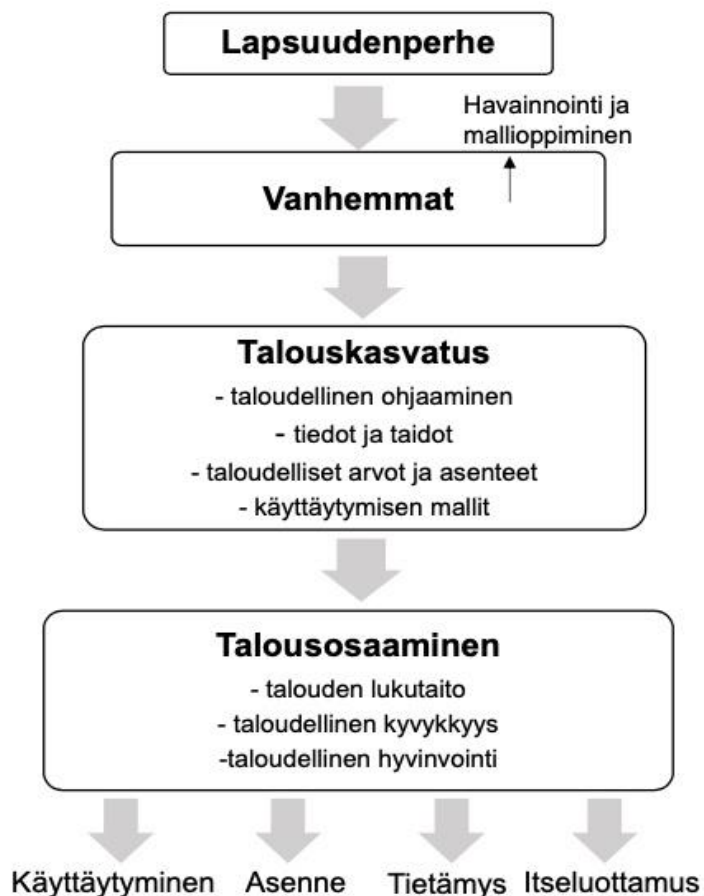
ympäristötekijät voivat vaikuttaa käyttäytymiseen pitkän ajan ja ne edistävät tietynlaisia kompetensseja, arvoja ja kiinnostuksen kohteita (Bandura, 1989, s. 1178). Tärkeässä roolissa ovat myös yksilön kognitiiviset sekä psykologiset ominaisuudet. Yksilön kognitiiviset tekijät vaikuttavat osittain siihen, mitä hän havainnoi ympäristöstä, millä asialla on pitkäaikaisia vaikutuksia sekä miten näitä havaintoja hyödynnetään tulevaisuudessa (Bandura, 1986, s. 454). Sosiaalisen oppimisen teoria selittää keskeistä roolia kognitiivisissa, itsereflektiivisissä ja itsesäätelyä vaativissa prosesseissa (Bandura, 1989, s. 1175).

Yksi sosiaalisen oppimisen teorian tärkeimmistä termeistä on pystyvyys. Jos ihmiset eivät usko, että he voivat saada aikaan omalla tekemisellään, heillä on vain vähän kannustinta toimia vaikeuksien edessä. (Bandura, 2006, s. 55.) Odotukset ihmisten omasta pystyvyydestään pohjautuvat neljään tietolähteeseen: suoritukseen, toisen ihmisen tekemään kokemukseen, sanalliseen suostutteluun sekä fyysiseen ympäristöön. Mitä luotettavampia kyseiset tietolähteet ovat, sitä suurempia muutoksia ne saavat itsetehokkuudessa aikaan. (Bandura, 1977a, s. 191.)

Banduran sosiaalisen oppimisen teoriaa on hyödynnetty useissa talouskäyttäytymistä, talousosaamista ja taloudellisten taitojen kehittymistä koskevissa tutkimuksissa. Tutkimuksissa on tarkasteltu muun muassa taloudellisen itseluottamuksen yhteyttä taloudelliseen hyvinvointiin (Thomas & Gupta, 2021, s. 12), taloudellisen itseluottamuksen yhteyttä talouden lukutaitoon ja sukupuoleen (Furrebøe & Nyhus, 2021, s. 743) sekä lasten ja nuorten säästämistaitoja (Otto, 2013, s. 15). Sosiaalisen oppimisen teorian avulla on kehitetty nuorten aikuisten taloudellisen kyvykkyyden kehitysmalli (Serido, Shim & Tang, 2013, s. 287). Lisäksi se on vaikuttanut Gudmunsonin ja Danesin (2011, s. 646–647) kehittämään perheiden taloudellisen sosialisatiomallin, jonka mukaan perheessä tapahtuvat prosessit vaikuttavat yksilön taloudelliseen käyttäytymiseen ja hyvinvointiin pitkäkestoisesti lapsuudesta aikuisuuteen asti.

Taloukasvatus on arkinen ja säännöllisesti tapahtuva tiedostettu tai tiedostomaton ilmiö. Sillä voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia lasten talousosaamiseen ja tulevaisuuden taloudelliseen pärjäämiseen. Kuviossa 1 havainnoidaan taloukasvatuksen kokonaisuutta ja sen ylisukupolvisuutta.

Lapset oppivat erilaisia käyttäytymisen malleja havainnoimalla vanhempiensa taloukkyttäytymistä, joka voi olla verbaalista tai fyysistä mallintamista. Havainnoimalla vanhempiaan lapsi oppii taloudellisia tietoja, taitoja ja käyttäytymisen malleja, joita hän itse aikuisena voi opettaa eteenpäin omille lapsilleen.

Kuvio 1. Taloukasvatuksen kokonaisuus

5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on kuvata, analysoida ja tulkita talouskasvatuksen ylisukupolvisuutta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä keinoin korkeasti koulutetut vanhemmat opastavat lapsiaan rahankäytössä ja talousasioissa sekä mistä kyseiset talouskasvatuksen keinot kumpuavat. Tutkimustehtävänä on selvittää, onko vanhempien mallintama talouskasvatus samanlaista mitä he ovat itse saaneet lapsuudessa omilta vanhemmiltaan.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten talouskasvatus siirtyy sukupolvilta toisille?
2. Miten vanhemmat opastavat lapsiaan rahankäytössä ja taloustaidoissa?

Tutkimuskysymyksiin etsitään vastauksia muistitietotutkimuksen keinoin haastattelemalla lapsiperheiden vanhempia. Haastattelussa he muistelevat oman lapsuudenperheensä talouskasvatusta sekä kertovat minkälaisia talouskasvatuksen keinoja he itse opettavat omille lapsilleen. Seuraavassa luvussa avataan tarkemmin tutkimuksen toteutusta.

6 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa kuvataan, miten tutkimus on toteutettu ja tarkastellaan tutkimuksessa käytettyjä tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmiä. Lisäksi kuvataan tutkimukseen osallistuneita informanteja ja lopuksi esitellään, miten aineisto on analysoitu teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

6.1 Muistitietotutkimus

Tutkimus on tehty kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmin ja tutkimuksessa tarkastellaan ihmisten omakohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä. Tämä on yksi laadullisen tutkimuksen keskeinen ominaispiirre (Puusa & Juuti, 2020, s. 59). Tiedonhankinta on kokonaisvaltaista ja aineisto muodostetaan todellisissa tilanteissa, joissa tieto kerätään ihmisiltä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2018, s. 164). Tässä tutkimuksessa tutkimusmenetelmänä on muistitietotutkimus (oral history) ja se valikoitui tutkimustavaksi, koska se soveltuu parhaiten tämän tutkimuksen tarkoitukseen. Talouskasvatuksen ylisukupolvisuutta tutkittaessa vastaajien tulee muistella omaa lapsuuttaan. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan merkityksiä ja merkityksellisiksi koettuja asioita, jotka voivat olla sijoittuneet pidemmälle ajanjaksolle (Vilka, 2015, s. 118).

Muistitietotutkimus on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen lajeista (Hirsjärvi ym., 2018, s. 162) ja menetelmänä se korostaa ajan sekä muistin merkitystä (Ritchie, 2014, s. 1; Edwards & Holland, 2013, s. 32). Siinä huomio kiinnittyy ihmisten omakohtaiseen kokemukseen ja mahdollisesti myös ihmisten kokemuksiin tunteisiin (Laurén & Jaago, 2022, s. 161). Se on kokemusten tutkimisen lisäksi kiinnostunut ihmisten menneisyyttä koskevista tulkinnoista ja kertomuksista (Tähtinen & Vitie, 2015, s. 20). Lisäksi se on vuorovaikutteinen metodologi, joka auttaa tutkijaa tarttumaan ihmisten muistin merkityksiin (Abrams, 2016, s. 18).

Muistitieto pohjautuu siihen, miten yksilöt esittävät omia kokemuksiaan ja miten he tulkitsevat niitä. Se muodostuu aina yhteydessä muihin ihmisiin, materiaan, paikkaan sekä aikaan ja se voi olla myös ylisukupolvista. Ylisukupolvisessa

muistitiedossa on kokemusten lisäksi kyseessä enemmänkin muistojen siirtymisestä. (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro, 2022, s. 417.) Siinä keskitytään muistamiseen omakohtaisella pohdinnalla menneisyydestä ja nykyisyydestä sekä niiden välisestä suhteesta. Muistaminen ei ole pelkästään menneen ajan hahmottamista, vaan olennaista on myös sen suhteuttaminen nykyhetkeen. (Savolainen, Lukin & Heimo, 2020, s. 60.)

Talousosaaminen ja -kasvatus ovat nykypäivänä ajankohtaisia ja tärkeitä taitoja. Yksi muistitietotutkimuksen pääasiallinen tarkoitus on ajankohtaisten asioiden ymmärryksen edistäminen (Leavy, 2011, s. 21–22) eli sen avulla voidaan nostaa esille uutta, yksilöllistä ja paikallista näkökulmaa johonkin aiheeseen liittyen (Tähtinen & Vitie, 2015, s. 20). Muistitietotutkimus luo ymmärrystä yhteiskuntaluokkien sekä sukupolvien välille (Thompson, 2015, s. 39) ja sillä voidaan tutkia tiettyjä ryhmiä ja heidän menneisyyttään, sekä kulttuurin ja yhteiskunnan laajakirjoisia ilmiöitä (Heimo, Juvonen & Kurvinen, 2021, s. 8, 10). Se soveltuu myös tavallisten perheiden historian tutkimiseen tarkastellen aiheita, jotka koetaan vaietuimmiksi (Thompson, 2015, s. 37). Sen avulla voidaan tarkastella miten tilanteet, kokemukset, haasteet ja tunteet muuttuvat ajan kuluessa. Tilanteena voi olla esimerkiksi äidin henkilökohtainen taloustilanne (Leavy, 2011, s. 15) tai kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät kokemukset (Salmi-Niklander & Tähtinen, 2018, s. 2).

6.2 Puhelinhaastattelut aineistonkeruumenetelmänä

Tässä tutkimuksessa aineisto kerättiin puhelinhaastatteluilla maantieteellisistä ja käytännöllisistä syistä. Etuna puhelimesta toteutetulle haastattelulle on etenkin sen nopeus (Edwards & Holland, 2013, s. 48), kustannustehokkuus (Ikonen, 2017, s. 271) sekä tutkijan ja tutkittavan mahdollisuus osallistua haastatteluun mistä sijainnista tahansa (Sedysheva, 2020, s. 81). Puhelinhaastattelussa tutkija ja vastaaja ovat molemmat samanaikaisesti mukana, mutta eri tiloissa ja heidän välillään voi mahdollisesti olla suurikin välimatka (Edwards & Holland, 2013, s. 48.) Se mahdollistaa myös haastattelun siirtämisen joustavasti niin tutkijan kuin vastaajienkin kannalta (Ikonen, 2017, s. 271), joka ilmeni myös tässä

tutkimuksessa, kun kaksi haastattelua siirrettiin nopealla aikataululla. Omasta taloudesta puhuminen voi olla haastavaa. Puhelinhaastattelu voi olla osallistujien mielestä helpompi keino yksityisyyden tai mukavuuden vuoksi, kun keskustellaan arkaluontoisista aiheista (Edwards & Holland, 2013, s. 48) tai kerrotaan sosiaalisesti epäsuotuisempia asioita (Ikonen, 2017, s. 273).

Haastattelu on itsessään tiedonkeruumenetelmänä ainutlaatuinen, koska siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa (Hirsjärvi ym., 2018, s. 204–205). Tämän myötä se on joustava myös aineistoa kerätessä, koska se antaa mahdollisuuden vastausten selventämiseen ja syventämiseen. Haastattelija voi pyytää perusteluja vastaajan antamalle mielipiteelle, kysyä kysymyksen uudelleen ja oikaista väärinymmärryksiä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 85.)

Tutkimuksessa haastattelu on muodoltaan teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu, joka on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto (Hirsjärvi ym., 2018, s. 208). Teemahaastattelu on vaihtoehtona melko strukturoitu, koska siinä painottuvat tutkijan muodostama teemajäsennys sekä haastattelun kuluessa esitetyt kysymykset (Hyvärinen, 2017, s. 22). Muistitietotutkimuksessa haastattelussa hyödynnetään joustavaa runkoa, eikä kyseessä ole tiukasti rajattuja haastattelukysymyksiä. Hyvät haastattelukysymykset ovat selkeitä ja konkreettisia, sekä ne pyrkivät pääsemään lähelle haastateltavan omaa kokemusmaailmaa. (Teräs & Koivunen, 2017, s. 201–202.) Tässä tutkimuksessa tausta- ja haastattelukysymykset muodostettiin etukäteen ja ne kysyttiin jokaiselta informantilta. Varsinaisten haastattelukysymysten lisäksi haastateltaville voitiin esittää jatko- ja lisäkysymyksiä, jotka nousivat keskustelusta esiin.

6.3 Tutkittavien kuvaus

Tutkimukseen osallistuneet informantit olivat korkeasti koulutettuja vanhempia, joilla on kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Tässä tutkimuksessa korkeasti koulutetulla tarkoitetaan osallistujaa, jolla on ammattikorkeakoulu- tai

yliopistotutkinto. Tutkimuksessa rajattiin kohderyhmäksi korkeasti koulutetut vanhemmat, jotta vastaajat olisivat homogeenisempiä ja kohderyhmä sekä tutkimuksen aihe olisi rajatumpi. Lisäksi rajaus tehtiin kohdistuvan lapsiperheisiin, joissa on kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Rajauksen tarkoituksena on selvittää, millaisia valmiuksia ja taitoja lapsilla sekä nuorilla on taloudesta ennen täysi-ikäisyyttä. Kansainvälisesti vertailtuna Suomessa nuoret itsenäistyvät eli muuttavat pois lapsuudenkodistaan varhain (Ranta & Raijas, 2020, s. 36), jolloin heillä tulisi olla taloudesta tarvittavat taidot ja tiedot elääkseen taloudellisesti kestävästi.

Muistitietotutkimusta voi hyödyntää monen ikäisten vastaajien kanssa (Vehkalahti & Jouhki, 2022, s. 369) ja tässä tutkimuksessa informantit olivat 33–54-vuotiaita. Heitä oli yhteensä yhdeksän vanhempaa, kahdeksan äitiä ja yksi isä. Haastatteluihin osallistui perheistä vain toinen vanhempi. Tutkittavilla oli lapsia yhdestä neljään ja kotona asuvat lapset olivat iältään 7–17-vuotiaita. Yhteensä tutkittavilla oli kotona asuvia lapsia 20 ja lasten keski-ikä oli 12 vuotta. Lisäksi kolmella vastaajalla oli jo lapsuudenkodistaan pois muuttanut lapsi, jotka olivat iältään 18–20-vuotiaita. Haastattelussa keskityttiin kuitenkin kotona tapahtuvaan ja kotona asuville lapsille kohdistuvaan talouskasvatukseen. Kaikilla informanteilla asui kotona lasten lisäksi toinen vanhempi.

6.4 Aineistonkeruun toteutus

Aineistonkeruuta varten tehtiin sähköinen kutsukirje haastatteluun (Liite 1), josta selviää tutkimuksen tarkoitus, kohderyhmä sekä tutkimuseettiset periaatteet. Kutsukirje jaettiin tutkijan läheisille. He lähettivät kirjettä eteenpäin henkilöille, jotka sopivat tutkielman kohderyhmään ja he voisivat olla kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseen. Tärkeä kriteeri haastateltavien valinnassa on se, että heillä on omakohtaista kokemusta tutkittavasta aiheesta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 86; Vilkkä, 2015, s. 135; Elo ym., 2014, s. 4). Tutkimukseen osallistuakseen informanteille oli tietyt kriteerit ja haastattelun kutsukirje osoitettiin henkilöille, jotka täyttävät nämä kriteerit. Informantilla tuli olla ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinto ja kotona asuva alle 18-vuotias lapsi.

Jokainen haastateltava sopi kohderyhmään ja näin ollen heillä oli omakohtaista kokemusta tutkittavasta aiheesta. Lopulta haastateltavat saatiin viiden eri avainhenkilön kautta, jotka olivat lähettäneet haastattelun kutsukirjettä eteenpäin.

Haastattelun kutsukirje laitettiin jakoon kesäkuussa vuonna 2022 ja haastattelut toteutettiin aikavälillä 8.6.2022-8.11.2022. Tutkittavien kanssa pidettiin yhteyttä sähköposteilla tai tekstiviesteillä haastatteluajataulujen sopimiseksi. Haastattelun tekeminen vaatii huolellista suunnittelua ja haastattelijan on valmistauduttava haastattelijan rooliin ja tehtäviin (Hirsjärvi ym., 2018, s. 206), joten ennen ensimmäistä haastattelua toteutettiin yksi pilottihaastattelu eli koehaastattelu. Sen avulla testattiin kysymysten toimivuutta ja samalla haastattelutilanne tuli tutummaksi tutkijalle. Teemahaastattelussa voi koehaastattelun tekemisellä varmistaa kysymysten ymmärrettävyyttä ja selkeyttä (Vilka, 2015, s. 130). Samalla testattiin, että nauhoitus toimii ja äänenlaatu on hyvä. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina puhelimen välityksellä ja tietokonetta apuna käyttäen. Haastattelut nauhoitettiin tietokoneen Sanelin -sovelluksella sekä haastattelukysymykset luettiin tietokoneelta.

Haastattelut kestivät 12–36 minuuttia ja yhteensä 169 minuuttia. Haastatteluiden alussa informanteille kerrattiin mikä on tutkimuksen aihe ja tarkoitus, jonka jälkeen käytiin läpi tutkimuseettiset asiat. Informanteilta pyydettiin suullinen hyväksyntä haastattelun nauhoittamiseen ja varmistettiin, että he ovat halukkaita osallistumaan tutkimukseen ja ymmärtäneet tutkimuksen eettiset periaatteet. Haastattelutilanteessa hyödynnettiin haastattelukysymyksiä, jotka toimivat runkona haastattelulle ja jokaiselta vastaajalta kysyttiin ennalta suunnitellut kysymykset sekä mahdollisia lisäkysymyksiä. Haastattelukysymysten lopuksi informantit pystyivät vielä halutessaan täydentää vastauksiaan tai kertoa jotain lisää aiheeseen liittyen.

Haastatteluja oli yhteensä yhdeksän kappaletta. Lopullinen ja sopiva määrä selkeytyi haastatteluja tehdessä ja vastausten kylläntymispisteen tullessa. Saturaatio eli kylläntyminen ilmenee, kun aineisto alkaa toistaa itseään. Siinä tilanteessa tutkimusongelman kannalta informantit eivät tuota enää uutta tietoa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 99.) Saturaation määrittäminen voi olla hankalaa, kun tutkitaan ihmisten omakohtaisia kokemuksia, koska jokaisen ihmisen

kokemus on aina ainutlaatuinen. Kylläntymispiste määritellään lopullisesti tutkimuksen aikana pohjautuen tutkimusongelmaan. (Vilkkä, 2015, s. 152–153.) Yhdeksän haastattelun jälkeen koettiin, että aineisto ei enää tuota lisää tietoa aiheesta.

6.5 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin tarkoituksena on selkeyttää aineistoa ja sen kautta luoda uutta tietoa tutkimuksen aiheesta eli ylisukupolvisesta talouskasvatuksesta. Tämän tutkimuksen aineiston analyysimenetelmänä on teoriaohjaava eli abduktiivinen sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109). Laadullisessa tutkimuksessa analyysimetodi on usein sisällöllinen, jolloin tutkimus päättyy tarkemmista havainnoista yleisiin päätelmiin (Hirsjärvi ym., 2018, s. 266) ja sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 103). Sisällönanalyysissa lähtökohtana ei ole hypoteesin testaaminen vaan aineiston tarkastelu yksityiskohtaisesti (Hirsjärvi ym., 2018, s. 164). Aineistosta pyritään etsimään säännönmukaisuuksia ja tunnistamaan uusia ilmiöitä ja merkityksiä tai pyritään tunnistamaan jo entuudestaan tuttuja ilmiöitä uudentlaisissa merkityksissä. Perimmäinen tarkoitus on ymmärtää tutkittu asia syvällisesti. (Silvasti, 2014, s. 37.)

Teoriaohjaava sisällönanalyysi ei perustu suoraan teoriaan, vaan teoria toimii aineistossa analyysin apuna (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109). Tämän tutkimuksen analyysin apuna toimii Banduran (1986) sosiaalisen oppimisen teoria, jossa oppiminen perustuu mallioppimiseen ja havainnointiin. Sosiaalisen oppimisen teoriaa (kts. Luku 4) hyödynnetään apuna analysoitaessa informanttien lapsuudenkodissa saamaa talouskasvatusta ja sen yhteyttä heidän antamaansa talouskasvatukseen omille lapsilleen.

Aineiston analyysi lähtee liikkeelle empiirisistä havainnoista, kuten litteroiduista haastatteluista (Hirsjärvi ym., 2018, s. 266). Kvalitatiivisissa tutkimuksissa analysoitavan aineiston on oltava kuva- tai tekstimuodossa (Vilkkä, 2015, s. 137),

joten nauhoitettu aineisto muutettiin tekstimuotoon litteroimalla, jotta sitä on mahdollista tutkia. Litteroitua aineistoa tuli 44 World-sivua (Arial fontti, koko 12 ja riviväli 1,5). Nauhoitukset litteroitiin sanatarkasti ilman äännähdyksiä tai täytesanoja, jotka eivät tuoneet ajatukseen tai sisältöön uutta tietoa.

Analyysin alussa tavoitteena on nostaa esiin aineistosta merkitykselliset ja olennaiset osat tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta (Silvasti, 2014, s. 37). Ei ole olemassa sääntöä, missä vaiheessa teoria otetaan mukaan ohjaamaan päättelyä, vaan päätökseen vaikuttavat tutkija sekä aineisto (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 113). Tässä tutkimuksessa analyysia toteutettiin ensiksi aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Sitä hyödynnettiin tutkimuskysymyksessä, jonka tarkoituksena oli selvittää, millaisia keinoja vanhemmilla on rahankäytön ja taloustaitojen opettamiseen. Tässä analysoinnin vaiheessa keskityttiin siihen, millaista talouskasvatus on nykyisessä perheessä. Tämän jälkeen aineistoa analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Analyysin tueksi otettiin toinen tutkimuskysymys sekä Banduran (1986) sosiaalisen oppimisen teoria. Analyysia tehdessä tutkijalla vaihtelivat vuoroin aineistolähtöisyys sekä teoria ja näitä pyrittiin yhdistämään toisiinsa. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aikaisempi teoria auttaa ja ohjaa analyysissä, mutta analyysin yksiköt löydetään aineistosta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109).

Sosiaalisen oppimisen teoria (Bandura, 1986) toimi apuna ylisukupolvisuutta koskevan tutkimuskysymyksen kanssa, jossa selvitettiin, miten talouskasvatus siirtyy sukupolvelta toiselle. Sen avulla aineistosta havaittiin, millaisena talouskasvatus on esiintynyt informanttien lapsuudessa ja miten he mahdollisesti mallintavat tätä kasvatusta omille lapsilleen. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teorian tarkoituksena on ohjata lopputulosta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 113) ja teoria auttoi nostamaan esiin aineistossa esiintyviä ylisukupolvisuuden teemoja.

Tässä tutkimuksessa lauseet ja ajatuskokonaisuudet toimivat analyysiyksikköinä. Aineistoa pelkistettiin, eli aineistosta karsittiin pois tarpeeton informaatio tutkimusongelman kannalta (Vilkka, 2015, s. 164). Aineistosta etsittiin yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia ylisukupolvisesta talouskasvatuksesta, joita

koodattiin värien avulla. Koodaamisen tarkoituksena on aineiston luokittelu ja jäsentely (Silvasti, 2014, s. 38). Koodaamisessa hyödynnettiin Word-sovellusta sekä kopioi-liitä toimintoa. Koodatut analyysiyksiköt liitettiin uudelle Word-tiedostolle taulukkoon ja lopulta niistä muodostettiin teemoja (kts. Liite 2).

Teemalla tarkoitetaan koodia laajempaa asiakokonaisuutta tai aihepiiriä, joka löytyy aineistosta ja se auttaa analyysin keskittämistä tutkimusongelman kannalta olennaisiin aiheisiin (Silvasti, 2014, s. 44). Teemoista muodostettiin alateemojen kautta pääteemoja eli avainkategorioita. Kun pääteemat oli muodostettu, ne käsitteellistettiin omiksi kategorioiksi nimeämällä ne käsitteellä, joka kuvaa parhaiten ryhmän sisältöä. Pääteemat ovat usein linjassa tutkimuksen tavoitteiden kanssa, jolloin ne antavat vastauksen tutkimuskysymyksiin (Lester, Cho & Lochmiller, 2020, s. 101). Niitä tarkastellaan ja lopulta aineiston pohjalta syntyy selitysmalleja ja teoreettista pohdintaa (Hirsjärvi ym., 2018, s. 266). Aineistosta muodostui neljä pääkategoriaa: rahan ansaitseminen, säästäminen, rahapuhe ja kulutuskäyttämisen mallit.

7 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Tässä luvussa esitetään tutkimuksessa ilmenneitä tuloksia. Tutkimuksessa selvitettiin, millaisia keinoja vanhemmillä on talouskasvatukseen ja miten nämä keinot näyttäytyvät ylisukupolvisuuden näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiä tarkastellaan alaluvuissa limittäin, koska talouskasvatuksen menetelmät ja sen ylisukupolvisuus kulkevat tässä tutkimuksessa yhdessä. Luvussa ilmenee, miten talouskasvatusta toteutetaan ja millaiset talouskasvatukselliset menetelmät siirtyvät sukupolvelta toiselle. Tuloksia esitetään yhdessä aiemman tutkimuskirjallisuuden kanssa. Viimeisessä alaluvussa on yhteenveto päätuloksista.

7.1 Rahan ansaitseminen

Rahan ansaitsemista pidettiin tärkeänä ja se oli aihe, joka tuli jokaisessa yhdeksässä haastattelussa esille. Lisäksi se esiintyi voimakkaimmin ylisukupolvisena talouskasvatuksen suhteen, sillä jokainen vastaaja kertoi myös lapsuudessaan vanhempiensa painottavan työn tekemisen merkitystä rahan eteen. Hyvän työmoraalin kehittäminen on yksi taloudellinen periaate, joka voi välittyä vanhemmilta lapsille (LeBaron, Marks, Rosa & Hill, 2020, s. 458–459; Rosa, Marks, LeBaron & Hill, 2018, s. 59). Rahan ansaitsemisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sitä, että lapsen tuli tehdä rahan eteen työtä, kuten kotitöitä, kesätöitä, isovanhempien ja naapurien auttamista, vanhempien auttamista pihatöissä tai kierrätyspullojen keräämistä.

Piti tehdä töitä, että sai rahaa. Niinku mä oon aikasin alkanu tekee töitä ite ja sit on saanut ostaa jotain kivaa isompaa. Tämmösiä samoja oman kodin oppeja kasvatan omille lapsille. (Lapsuuden perhe, H1)

Mä ajattelen, että raha pitää ansaita. Ja sitä ei tuu tyhjästä. Ja jos jotain haluaa niin sen eteen täytyy tehdä töitä, että sen saa. (Nykyinen perhe, H1)

Vastaajat kokivat, että tämän tyyppisellä talouskasvatuksella voidaan vaikuttaa asenteisiin, jolloin lapset oppivat, ettei rahaa voi saada aina kun sitä haluaa. Samalla se nähtiin keinona, jolla voi palkita tai motivoida lapsia. Lapselle ei haluttu opettaa, että asiat annetaan heille valmiina. Tämä on linjassa aiemman tutkimuksen (LeBaron, Marks, Bryce, Hill & Marks, 2018a, s. 264) kanssa, jonka mukaan rahaa annetaan mieluummin töistä, kuten kotitöistä, erilaisista askareista tai koulusuorituksista. Lapsille on koettu välttämättömäksi opettaa vahvaa työmoraalia, koska se on avainasemassa taloudellisen kyvykkyyden ja itsenäistymisen edistämiseksi (LeBaron, Hill, Rosa & Marks, 2018b, s. 503). Samalla se auttaa heitä ymmärtämään yhteyden työn tekemisen ja ansaitsemisen välillä (LeBaron ym., 2018a, s. 268) ja lapset arvostavat saatua rahaa enemmän, kun he ovat tehneet sen eteen töitä (LeBaron ym., 2018b, s. 503).

Kukaan lapsista ei saa ilman tekemättä mitään rahaa, eli on aina ollut joku tietty asia et tietyt kotityöt ja sitte tietyt omat velvollisuudet niin kun, vaikka huoneen siivous ja siitä on sitten saanut viikkorahaa. (Nykyinen perhe, H2)

Jos halusi rahaa nii piti sitten itse mennä töihin. (Lapsuudenperhe, H2)

Lisäksi lapset saivat rahaa muun muassa syntymäpäivinänsä sukulaisilta tai viikkorahana vanhemmilta, mutta usein viikkorahaa sai kotitöiden vastineeksi. Tulos on linjassa Webleyn ja Nyhusin (2013, s. 27) tutkimuksen kanssa, jossa viikko- tai taskurahan saaminen on sidottuna kotitöiden tekemiseen. Lisäksi viikkorahan antamisella ilman töiden tekemistä on tehoton talouskasvatuksen keino tulevaisuuden säästämiseen (Buccioli & Veronesi, 2014, s. 13).

Kahdella vastaajalla lapset saivat viikkorahaa ilman, että se olisi sidottuna työn tekemiseen. Vain muutamat vanhemmat olivat saaneet lapsuudessaan viikkorahaa ja viikkorahan osalta ylisukupolvisuus tuli esille kahden vastaajan osalta. Muuten vanhemmat olivat itse lapsina saaneet rahaa ainoastaan hyvistä kouluarvosanoista tai kotitöiden tekemisestä. Syitä, miksi vanhemmat antoivat lapsilleen viikkorahaa, oli edistää lapsen rahankäytön taitoja ja antaa lapsille enemmän vastuuta. Lapsena taloudellinen vastuu edistää lapsien taloudellista kyvykkyyttä ja itsenäistymistä aikuisena (LeBaron ym., 2018c, s. 230).

Viikkorahan avulla lapsi saa ensikosketusta rahaan, rahan hallintaan ja myös säästämiseen. Yksi vanhempi toi esille, että hän ei ohjaa sitä, mihin lapsi käyttää viikkorahansa. Sen tarkoituksena oli enemmänkin rahan käytön totuttelu ja harjoittelu.

En oikein välitä mihin hän käyttää rahansa, mutta enimmäkseen että hän harjoittelee rahan käyttöä. (H9)

7.2 Säästäminen

Rahan säästämistä on pidetty yhtenä taloudellisesti tärkeimmistä tiedoista ja taidoista, jota vanhempi voi opettaa lapselleen (LeBaron ym., 2018a, s. 268). Linjassa aikaisemman tutkimuksen (Rosa ym., 2018, s. 61) kanssa, tässä tutkimuksessa rahan säästämiseen neuvominen ja kannustaminen oli yksi vanhempien eniten käyttämä talouskasvatuksen keino. Jokainen vastaaja toi sen esille omassa talouskasvatuksessaan. Säästämiseen opettamista pidetään olennaisena talouskasvatuksessa, jotta lapsista kasvaa järkeviä kuluttajia (LeBaron ym., 2018a, s. 265). Talouskasvatus sisältää tavoitteiden ja niiden saavuttamisen suunnittelua (LeBaron ym., 2018b, s. 503) ja säästämiseen opettaminen kehittää näitä taloustaitoja.

Säästämisestä on puhuttu, kun he saa niitä syntymäpäivärahoja isovanhemmilta. Ollaan puhuttu, että nyt on tämän verran rahaa ja sä haluaisit tavaran tai jonkun lelun ostaa, niin se maksaa sen verran. Ja nyt täytyis malttaa oottaa että saa seuraavaksi lisää rahaa, että sä pystyt ostaa sen. (Nykyinen perhe, H6)

Lapsuudenkodissa säästämiseen neuvottiin ja puhuttiin. (Lapsuuden perhe, H6)

Konkreettisina keinoina säästämiseen käytettiin enimmäkseen sanallista ohjausta, joiden kautta lapsi oppisi tekemään valintoja. Ohjauksen avulla pyrittiin konkretisoimaan rahan säästämisen perusteita lapsen ikäryhmään sopivalla tavalla. Vanhemmat sanallistivat, miten rahan säästäminen toimii. Aiemman tutkimuksen (LeBaron ym., 2018b, s. 503) mukaan perheissä keskustellaan siitä, miksi raha on tärkeää ja mitä rahalla voi tehdä. Sama tulos ilmeni tässäkin tutkimuksessa ja rahan tärkeydestä keskusteltiin yhdessä säästämisen ja rahan käytön suunnittelun kanssa. Säästämisen opettamisen yhtenä tavoitteena oli

ohjata lapsia varautumaan tulevaisuuden yllättäviin kuluihin. Säästäväisyys ja positiiviset asenteet säästäväisyyttä kohtaan ovat avainasemassa taitavaan rahanhallintaan ja positiivinen suhtautuminen säästämiseen tukee taloudellisten tavoitteiden asettamista. Samalla nämä todennäköisesti johtavat kykyyn elää varojensa mukaan. (Drever ym., 2015, s. 21).

Säästämään neuvomisella vanhemmat antoivat lastensa tehdä valintoja ostosten suhteen. Yhden vastaajan perheessä lapset saivat esimerkiksi valita viikoittain itselleen makeiset tai makeisiin käytettävät rahat. Toisen vastaajan perheessä lapsi teki valintoja harrastustuotteiden välillä. Ostamalla edullisemman tavaran, hänelle jäi rahaa vielä muuhun. Valintojen kautta lapset joutuvat puntaroimaan ja refleктоimaan mihin he todella haluavat rahaa käyttää.

Kun kaikkea ei voi saada, niin sit täytyy miettiä mihin pitää panostaa ja sitten muita asioita hankitaan vaikka kirpputorilta. Mä oon halunnut opettaa niille semmosta luovuutta rahankäytössä. Pitää miettiä, mikä on itselle tärkeitä ja elää niitten omien varojen puitteissa. (H7)

Neljä vastaajaa kertoi asettaneensa lastensa kanssa yhteisen säästötavoitteen, jossa he jakavat tiettyyn asiaan tai tavaraan menevät kulut puoliksi. Usein tuote oli hinnaltaan isompi, kuten tavara tai leiri, joka liittyi harrastukseen. Samanlainen tulos on saatu aiemmassa tutkimuksessa (Jorgensen ym., 2019, s. 557), jossa säästämiseen opetettiin säästämällä yhdessä lapsen kanssa tiettyyn tavoitteeseen. Jos lapset halusivat esimerkiksi jonkin tuotteen, niin heidän tuli säästää siitä summasta puolet ja vanhemmat kustansivat toisen puolen.

Lapsi halusi ostaa uudet jalkapallokengät, jolloin sovittiin, että minä voin maksaa niistä puolet ja lapsi omilla säästöillään maksaa toisen puolen. (H9)

Lainan välttäminen nähtiin tärkeänä asiana ja mieluummin rahaa opetettiin säästämään sen sijaan, että rahaa otettaisiin lainaksi. Asuntolaina oli ainoa asia, mikä koettiin sopivana velkana, mutta muuten raha tuli säästää. Kahdessa haastattelussa vanhemmat nostivat esiin myös pikavippien välttämisen. Lainan välttäminen oli asia, mitä vastaajien vanhemmat olivat heille lapsuudessa painottaneet eli se esiintyi myös ylisukupolvisena.

Mieluummin säästetään, kun otetaan lainaksi. (Nykyinen perhe, H1)

Lähinnä varmaan siitä, että ei oteta lainaksi, ellei oo pakko ja jos jotain pitää maksaa luottokortilla niin se maksetaan seuraavassa kuussa pois, että ei sitten kostaudu. (Lapsuuden perhe, H1)

Tässä tutkimuksessa säästämiseen kannustamista perusteltiin enimmäkseen tulevaisuuteen varautumisella rahallisesti ja lainan tai velan välttämisellä. Vanhemmat eivät tuoneet sanallisen neuvonnan lisäksi esille, että millaisia konkreettisia keinoja he käyttävät, joiden avulla opetetaan rahan säästämistä, budjetointia tai rahan käytön suunnittelua lapsilleen. Lapset säästivät rahaa joko käteisrahana tai pankkitilille, riippuen lapsen iästä. Yhdessä perheessä 13-vuotias lapsi osallistui yhdessä vanhempien kanssa perheen talousbudjetin tekemiseen. Sen kautta lapsi pystyy mahdollisesti havainnoimaan kattavammin perheen tuloja ja saada realistisemman näkökulman rahanhallintaan.

Säästäminen on semmonen mitä mä yritän heille painottaa ja opettaa, että aina niinkun pienen määrän kannattais sinne säästöön laittaa. Pahat päivät sieltä kuitenkin jokaiselle joskus tulee. (H5)

Säästäminen ja siihen opettaminen ei ollut jokaisella vastaajalla ylisukupolvisia. Kolmen vanhemman vastauksissa tuli esille, ettei heidän lapsuudenperheessään opetettu rahan säästämiseen ja he olisivat sitä toivoneet. Tulokset ovat samansuuntaisia aiemman tutkimuksen (LeBaron ym., 2018c, s. 223) kanssa, jonka mukaan monet vanhemmat toivovat, että heille olisi opetettu käytännön taloustaitoja, kuten säästämistä tai sijoittamista. Antamalla enemmän tietoa taloudesta voisi vähentää taloudellisten virheiden tekemistä ja samalla se voi edistää vakaampaa taloutta (LeBaron ym., 2018c, s. 229).

7.3 Rahapuhe

Yhtenä talouskasvatuksen keinona oli talousaiheista keskustelu. Jokainen vastaaja oli keskustellut lapsensa kanssa rahasta tai talousaiheista viikon sisällä haastattelusta. He kokivat rahakeskustelun olevan säännöllistä, etenkin arkipäiväisten talousasioiden suhteen. Useimmat keinot, jotka vaikuttavat ihmisen käyttäytymiseen ovat ensisijaisesti sanallisia (Bandura, 1977, s. 26) ja yksi tärkeä keino taloustaitojen opettamisessa lapsille, on olla avoin oman

perheen taloudesta (LeBaron ym., 2018a, s. 262; LeBaron ym., 2020, s. 456). Se koetaan tehokkaana keinona talousasioiden opettamisessa (LeBaron ym., 2018c, s. 230) ja sen avulla nuoret aikuiset voivat olla taloudellisesti paremmin varautuneita muuttaessaan pois lapsuudenkodista (Rea ym., 2019, s. 260). Vanhempien rahapuheen laadulla on positiivinen vaikutus siihen, miten lapset mallintavat vanhempiaan (Lanz, Sorgente & Danes, 2019, s. 449).

Tässä tutkimuksessa rahasta puhuminen lasten kanssa tuli esille kaikilla vastaajista ja suurimmaksi osaksi rahapuhe liittyi säästämiseen tai arkipäiväisiin asioihin. Keskustelu muista talousasioista, kuten perheen taloustilanteesta, sijoittamisesta, laskujen maksamisesta tai veloista olivat pienemmässä roolissa. Säästämisen lisäksi puhuminen kuluttamisesta, pankkitoiminnasta tai sijoittamisesta vaikuttavat positiivisesti lapsen taloudelliseen tietämykseen (Botazzi & Lusardi, 2021, s. 10). Yhdelle vastaajalle oli lapsuudenperheessä keskusteltu avoimesti rahasta eli suurimmaksi osaksi rahapuhe ei kuulunut lapsuudenperheen talouskasvatukseen. Sen sijaan se koettiin vaietuksi aiheeksi ja siitä mahdollisesti keskusteltiin enemmän yleisellä tasolla.

Meillä oli raha aina kauheen vaiettu asia. Rahasta puhuminen oli vähän semmonen. Ei se nyt tabu ollut, mutta ne oli niitä aiheita mihin ei hirveästi sekoitettu lapsia. (Lapsuuden perhe, H7)

Kyl mä huomaan, että en vieläkään kerro niille paljon meillä on esimerkiksi lainaa. En anna kaiken kattavaa selvitystä. Puhun siitä elämän läheisesti, arkipäivään liittyen. (Nykyinen perhe, H7)

Toisin sanoen, rahasta puhuminen ei esiintynyt voimakkaasti ylisukupolvisena. Nykypäivänä lasten ja nuorten vanhemmat pyrkivät keskustelemaan lastensa kanssa rahasta ja etenkin säästämisestä. Vanhemmat kertoivat, että heidän lapsuudenperheessään rahasta ei puhuttu, jonka takia he itse haluavat puhua rahasta ja olla avoimempia sen suhteen, jos rahaa ei esimerkiksi ole. Kuten aikaisemmissa tutkimuksissa (LeBaron ym., 2018a, s. 263; LeBaron ym., 2020, s. 456), tässäkin tutkimuksessa yhtenä syynä rahasta ja taloudesta puhumiseen oli pyrkimys estää lapsia tekemästä samoja talousvirheitä, mitä he olivat itse tehneet.

Kun mä en oo ite lapsena säästämiseen oppinut ja itse sen kantapään kautta lopulta oppinut ja aika kovallakin kouralla. Se on ollut itelle tärkeä aihe, että omat lapset oppis siihen. (H3)

Omassa perheessäni rahasta puhuminen oli tabu. Ja sen takia mä siitä itse haluan puhuakin paljon lasten kaa. Nimenomaan säästämisestä ja rahankäytöstä. Ja ihan avoimesti sanoa, että nyt on äidin tili tyhjä. Pitää oppii ymmärtää sekin, ettei aina voi. (H2)

Vastauksissa nousi esille, että vanhemmat olisivat toivoneet heidän lapsuudenperheessään enemmän avointa keskustelua rahasta. Tulos on linjassa tutkimuksen (LeBaron ym., 2018c, s. 227) kanssa, jossa vanhemmat toivovat, että heille olisi lapsuudenperheessä puhuttu avoimemmin perheen raha-asioista, kuten budjetista, tuloista ja menoista, eläköitymisen suunnittelusta, lainasta ja sijoituksista. Yksi syy, miksi lapselle ei puhuttu avoimemmin perheen raha-asioista oli lapsen sensitiivisyys ja herkkyys asioiden murehtimiseen. Vanhemmat eivät välttämättä halua huolestuttaa lasta perheen talousasioilla (LeBaron ym., 2018a, s. 263). Lapsen nuori ikä on toinen syy, joka nousi esille vastauksissa ja se, ettei vanhempi koe lapsen vielä ymmärtävän taloutta riittävästi. Vanhemmat voivat ajatella, etteivät lapset ymmärrä talouskäsitteitä tai talouden toimintamalleja, vaikka he yrittäisivätkin opettaa niitä (LeBaron ym., 2018c, s. 229).

Rahan säästämisen ja tulevaisuuteen varautumisen tapoja on erilaisia ja yhtenä keinona voi olla sijoittaminen. Tuloksissa ilmeni, että vanhemmat puhuvat hyvinkin paljon lapsilleen säästämisestä ja kehottavat siihen, mutta rahan sijoittamisesta ei puhuttu lähes ollenkaan. Kahdessa perheessä lapsille sijoitettiin ja niissä perheissä sijoittamisesta mainittiin, mutta se ei ollut heillä puheenaiheena osana talouskeskusteluja.

Meidän molemmilla lapsilla on sijoitusrahasto, niin sen suhteen on siitä puhuttu kyllä, että sinne tietty osa menee ja että mitä sille siellä tapahtuu. (H3)

Kun taas Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa (LeBaron ym., 2018a, s. 266) ihmiset toivovat opettavansa lapsille sijoittamista osana säästämisprosessia. Myös Jorgensenin ja kumppaneiden (2019, s. 559) tutkimuksessa vanhempien

talouskasvatukseen sisältyy sijoittamisen opettamista lapselle jo pienestä pitäen ja sijoittamista havainnollistetaan muun muassa korkoa korolle ilmiön avulla.

7.4 Kulutuskäyttäytymisen mallit

Talouskasvatuksessa voi todeta näyttävästi kulutustapojen ja kulutuskäyttäytymisen mallintamista, joka nousi esiin kuudella vastaajalla. Mallintaminen on yksi keino, jonka kautta vanhemmat opettavat lapsilleen rahasta (LeBaron ym., 2018b, s. 501). Mallintaminen esiintyy talouskäyttäytymisenä, jossa vanhemmat sosiaalistavat lapsiaan rahan avulla (Rosa ym., 2018, s. 55). Vanhemmat havainnoivat lapsuudenperheessään tiettyjä tapoja, kuten ostoskäyttäytymistä kaupoissa tai energiatehokkaita tapoja kotona. Tässä tutkimuksessa näitä kutsutaan kulutuskäyttäytymisen malleiksi. Talous- ja kulutuskäyttäytyminen ovat rinnastettavissa toisiinsa ja tutkimuksessa ilmenneet kulutuskäyttäytymisen mallit vaikuttavat yksilön tai perheen talouteen.

Kulutuskäyttäytymisessä oli havaittavissa mallioppimista, jossa tietyt käytöstavat olivat mallinnettu tiedostomatta tai tiedostetusti vanhemmilta. Esimerkiksi yksi vastaaja toi esille kulutuskäyttäytymisensä kaupoilla toimimisessa, joka näyttäytyi samanlaisena kuin hänen lapsuudenperheessään. Lapsuudenperheessä oli totuttu käymään kaupoilla kuukauden alussa palkkapäivän jälkeen, jolloin oli ostettu kaikki tarvittava kuukauden ajaksi. Sama käytäntö oli säilynyt lapsuudenperheestä vastaajalle.

Lisäksi kulutuskäyttäytyminen talouskasvatuksessa näyttäytyi kauppaostosten neuvonnalla. Vanhemmat neuvoivat, mitä kaupasta kannattaa ostaa. Neuvontaan kuului ohjaus taloudellisesti kannattavampiin tuotteisiin. Esille tuli kiertotalouden näkökulma, joka on myös usein taloudellisesti edullisempaa. Lapsia kehoitettiin pohtimaan käytetyn tuotteen ja uuden tuotteen hintaeroja ja mihin muuhun rahaa jäisi ostamalla edullisemmän tuotteen. Ruokakaupoissa vanhempi ohjasi lasta tarkkailemaan tuotteiden kilohintoja, sekä ostamaan sesonki- ja tarjoustuotteita. Kuten Kimin, Yangin ja Leen (2015, s. 22) mukaan vanhemmat antavat kuluttamisen malleja lapsille omalla kulutuskäyttäytymisellään. He käyvät esimerkiksi lasten kanssa kaupoilla,

opettavat tekemään ostovalintoja ja samalla keskustelevat yhdessä taloudesta (Kim ym., 2015, s. 22).

Oli sitä opetusta, että älä pidä turhaan valoja päällä, älä jätä levyjä päälle ja sitä sammosta säästämistä. Kaupassa neuvottiin mitä kannattaa ostaa. (Lapsuuden perhe, H7)

On opetettu ne lukemaan kilohintoja ihan pienestä lähtien. Kun mennään vaikka karkkiostoksille niin sitä kannattaa kattoa. Myöskin ruokien suhteen, että syödään sitä, mikä on sesonkitavaraa. Ruokalistat laaditaan sen mukaan, mistä on hyvät tarjoukset tai mikä on sesongissa kaupassa. Pohditaan, että jos saat kirpputorilta neljällä eurolla ihan hyvännäköiset farkut, niin kannattaako niihin laittaa 80 euroa. (Nykyinen perhe, H7)

Yksi vanhempi oli lapsuudenperheessään hoitanut kauppaostoksia koko perheelle ja sama käytäntö oli säilynyt nykyiseen perheeseen, jossa lapsi kävi hoitamassa perheen kauppa-asioita. Tällä pyrittiin vaikuttamaan lapsen taloudelliseen itsenäistymiseen ja kehittämään taloudellista kyvykkyyttä. Lisäksi vanhemmat pyrkivät vaikuttamaan lastensa arvoihin ja asenteisiin antamalla taloudellista vastuuta. Antamalla vastuuta rahojen hallinnasta vanhemmat tarjoavat lapsilleen todellisia kokemuksia talousaiheista (LeBaron ym., 2018b, s. 502).

Lapsia ohjattiin pohtimaan tuotteita kriittisesti, tekemään valintoja ja miettimään rahan arvoa eri kulutustapojen kautta. Rahan arvosta puhumisen tai mallintamisen tavoitteena oli, että lapset oppisivat suhteuttamaan rahan arvoa heidän oman kokemusmaailmansa avulla. Tulos on linjassa aiemman tutkimuksen (Rea ym., 2019, s. 257) kanssa, jossa rahan arvottaminen on yksi talouskasvatuksen keinoista. Tässä tutkimuksessa vanhemmat auttoivat lasta vertaamaan, kuinka paljon ruokaa voisi ostaa tietyn lelun hinnalla tai laskettiin yhdessä lapsen kanssa kuinka paljon saunan lämmittäminen maksaa ja sitä hintaa verrattiin esimerkiksi johonkin tavarahan.

Meillä kaupassa, kun käydään niin lapset ovat mukana. Ja tietäis vähän minkä hintasia jotkut tuotteet on tai miten vaikka joku lelu mitä ne haluais, minkä verran ruokaa sillä sais. Tai minkä verran, vaikka sähkölasku maksaa niin verrataan esimerkiksi johonkin leluun. (H5)

Vesilaskujen kautta ja veden käytön kautta on käyty sitä, että on laskettu esimerkkejä. Ja jos laitetaan sauna päälle se maksaa noin 8 euroa. Varsinkin nämä teinit, kun ne lorottavat lämmintä vettä niin on laskettu, että montako euroa se maksaa jos 20 tai 30 minuuttia valuttaa vettä. Ymmärtää sitä paremmin esimerkkien avulla. (H8)

Kulutuskäyttäytymisessä oli ylisukupolvisuuden näkökulmasta myös eroavaisuuksia eli kaksi vastaajaa käyttäytyivät tietoisesti eri tavoin kuin heidän vanhempansa. Lapsuudenperheessä rahaa oli ollut niukasti ja perheen vanhemmat olivat olleet tarkkoja rahan käytön suhteen. Rahan käyttämisestä oli tullut nykypäivänä vapaampaa, kuin mitä se nähtiin olevan vanhemmilla omassa lapsuudenperheessä.

Kyllä mä käytän paljon vapaammin rahaa, kun mitä kotona käytettiin. Ja ihan erilaisiin asioihin kun mitä kotona käytettiin. Voi ostaa myös itselleni jotain ja satsata itteeni. (H4)

Rahan käytön suhteen nousi esille myös päinvastaisuuksia, että lapsuuden perheessä rahan käyttö oli ollut huolettomampaa ja nykyään oltiin tarkempia sen suhteen, mitä ostettiin. Lapsuudenperheessä kaupasta oli saanut sen, mitä oli halunnut ja nykyään ostettiin todellisen tarpeen mukaan. Yhtenä syynä tähän nähtiin nykypäivän kulutusyhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet ja houkutukset kuluttamiseen, jossa lapsilla on rajattomasti eri kulutustuotteita ympärillä. Sitä haluttiin talouskasvatuksella pyrkiä vähentämään, jonka kautta lapsi oppisi ymmärtämään rahan käytön tarpeellisuutta.

On ollut mielikuva, että kun kauppaan mentiin, niin pystyin ostaa sieltä kaiken sen mitä halusin. Eikä oo koskaan vanhemmat puhuneet siitä, että paljonko rahaa on tai että, voidaanko nyt ostaa just tällaista. (Lapsuuden perhe, H6)

Mulla itelläni on se, kun lapsuudessa on tullut kuva, että kauppaan mennään hakemaan tavaraa mitä halutaan ja sen myös saa. Niin mä haluan sen opettaa omilta lapsilta pois. Tai että ei opeta sitä, että voi ostaa kaupasta just sen mitä haluat. Haluaisin välttää sellasen kulutushysterian omilta lapsiltaan. (Nykyinen perhe, H6)

Useampi vanhempi nosti talouskasvatuksen haasteeksi tarpeellisuuden opettamisen. Eli mitä todellisuudessa tarvitsee ja mitä haluaa. Tämä nähtiin myös aiemmassa tutkimuksessa (LeBaron ym., 2018b, s. 502) yhtenä

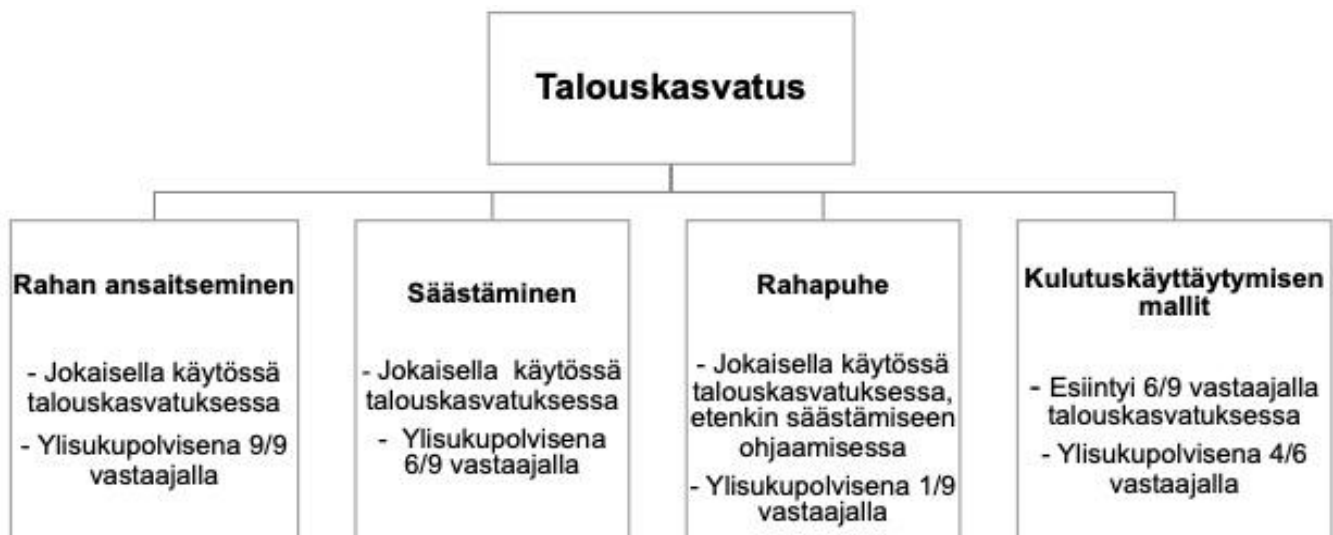
talouskasvatuksen aiheena, jossa vanhemmat opettavat lapsilleen tärkeitä rahanhallinnan periaatteita, kuten eroa tarpeiden ja toiveiden välille. Tämä oli aihe, jota vanhemmat pyrkivät tietoisesti omalla esimerkillään opettaa lapsille. Vanhempien mielestä nykypäivänä lapsen vapaa-ajan viettäminen on muuttunut, verrattuna heidän omaan lapsuuteensa. Lapset viettävät nykypäivänä enemmän vapaa-aikaa esimerkiksi kahviloissa ja kauppakeskuksissa, jonne rahaa pyydetään ja joissa rahaa käytetään.

7.5 Yhteenveto

Tässä alaluvussa tiivistetään tutkimuksessa ilmenneitä päätuloksia ja esitetään tulosten yhteenvetoa (Kuvio 2). Talouskasvatuksen neljä pääteemaa olivat rahan ansaitseminen, säästäminen, rahapuhe ja kulutuskäyttäytymisen mallit. Suurin osa vanhemmista koki talouskasvatuksen pääsääntöisesti vaivattomaksi ja talouskasvatusta toteutettiin edellä mainittujen neljän teeman kautta. Tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa (esim. LeBaron ym., 2018b, s. 501; Rosa ym., 2018, s. 54), joissa vanhempien talouskasvatus ovat sisältäneet keskustelua, mallien näyttämistä, työmoraalin kehittämistä ja talouden suunnittelua. Vanhemmat näyttävät käyttäytymisen ja mallien kautta oppeja talousasioihin ja niillä on vaikutusta lapsen asenteisiin ja käyttäytymisen muodostumiseen (LeBaron ym., 2018b, s. 501).

Rahan ansaitsemiseen sekä säästämiseen opettaminen olivat eniten käytetyt talouskasvatuksen teemat, jotka esiintyivät jokaisella vastaajalla. Ansaitsemalla rahaa nuoret oppivat rahanhallinnan keinoja, kuten rahan käyttämisen ja säästämisen välisiä valintoja (Chowa & Despard, 2014, s. 385). Rahapuhe nousi esille myös jokaisella vastaajalla ja se ilmeni etenkin säästämiseen neuvomisessa. Tulos on linjassa aikaisemman tutkimuksen (Luhr, 2018, s. 464) kanssa, jossa rahapuhe voi painottua enimmäkseen rahan säästämisen opettamiseen. Tässä tutkimuksessa rahasta keskusteltiin yleisellä tasolla ja arkisissa tilanteissa, mutta muut talousaiheet jäivät suurimmaksi osaksi rahakeskusteluista pois. Vanhempien talouskasvatuksessa oli myös havaittavissa kulutuskäyttäytymisen malleja, joiden kautta he opettivat lapsille

talousaiheita. Kulutuskäyttäytymisen malleja esiintyi esimerkiksi kauppaostoksissa neuvomisen, valintojen tekemisen ja käytännön kuluttamisen esimerkkien kautta.

Kuvio 2. Tulosten yhteenveto

Talouskasvatuksen ylisukupolvisuutta tarkasteltiin tässä tutkimuksessa Banduran (1986) sosiaalisen oppimisen teorian avulla ja voimakkaimmin se ilmeni rahan ansaitsemisen, säästämisen ja kulutuskäyttäytymisen mallien teemoissa. Ylisukupolvisuuden näkökulmasta rahan ansaitsemisen ja rahan säästämisen teemat esiintyivät voimakkaimmin. Rahan ansaitsemiseen opettaminen talouskasvatuksessa oli jokaisella vastaajalla ylisukupolvista. Lapselle vahva työmoraalin kehittäminen on linjassa aiemman tutkimuksen (LeBaron ym., 2018b, s. 503) kanssa. Tässä tutkimuksessa vanhempia oli lapsuudenperheessä kasvatettu tekemään töitä rahan eteen ja samalla tavalla he opettivat omille lapsilleen. Säästäminen oli toiseksi voimakkaimmin ylisukupolvista. Kolmella vastaajalla lapsuudenperheen talouskasvatus ei ollut sisältänyt säästämiseen ohjaamista, mutta he opettivat sitä lapsilleen.

Taloukasvatukseen liittyvät kulutuskäyttäytymisen mallit esiintyivät kaksi kolmasosalla vastaajista. Lapset oppivat talousasioita suoraan tai välillisin keinoin havainnoimalla (Luhr, 2018, s. 467) ja tässä tutkimuksessa vastaajat olivat havainnoineet vanhempien kulutuskäyttäytymisen malleja lapsuudenperheessä. Ne olivat kulutustapoja, joita vastaaja oli havainnoinut esimerkiksi kauppaoostoksilla käydessä tai kotona arkisissa asioissa. Kuudesta vastaajasta, jotka nostivat kulutuskäyttäytymisen mallit esiin, neljällä heistä tämä teema ilmeni ylisukupolvisena. Tämä osoittaa, että lapset havainnoivat käyttäytymismalleja vanhemmiltaan ja käyttäytymisen mallit voivat säilyä pitkälle tulevaisuuteen. Toisaalta kaksi vastaajaa mallinsi kulutuskäyttäytymistään eri tavalla, miten se oli heidän mielestään ilmennyt lapsuudenperheessä.

Vähiten ylisukupolvisena teemana esiintyi rahapuhe, vain yhdessä lapsuudenperheessä oli keskusteltu rahasta taloukasvatuksen näkökulmasta. Muuten raha koettiin lapsuudenperheessä vaiettuna aiheena, josta ei puhuttu lasten kanssa. Nykyisessä perheessä rahasta puhuminen oli avoimempaa, keskittyen enimmäkseen rahan säästämiseen ja rahakeskustelut suhteutettiin lapsen ikään sopiviksi ja ymmärrettäviksi. Kun vanhemmat keskustelevat lapsilleen lapsen ikään sopivalla tavalla, mahdollistaa se lasten osallistumisen taloudellisiin keskusteluihin (LeBaron ym., 2020, s. 460).

8 Luotettavuus

Tässä luvussa tarkastellaan ja perustellaan koko tutkimusprosessin luotettavuutta sekä eettisyyttä. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta ei arvioida yksiselitteisten ohjeiden mukaan, vaan tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jossa tutkimusraportin osat ovat loogisessa yhteydessä toisiinsa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 163).

Tässä tutkimuksessa on pyritty kuvaamaan tutkimuksen toteutusta yksityiskohtaisesti aineiston analyysistä tuloslukuun. Tutkimus on lähtenyt liikkeelle teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysten muotoutumisesta. Pian tutkimusprosessin edetessä tutkimusmenetelmäksi valikoitui muistitietotutkimus, koska tarkoituksena oli tutkia talouskasvatuksen ylisukupolvisuutta. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteluilla, jossa informantit muistelivat oman lapsuudenperheensä talouskasvatusta. Haastattelukysymykset muodostettiin pohjautuen teoreettiseen viitekehykseen ja tutkimuskysymyksiin. Muistitietotutkimuksessa ei ole tarkkaa kriteeriä, mikä tekee haastattelusta muistitietohaastattelun, vaan siinä käytetään haastattelututkimukseen kuuluvia menetelmällisiä pohdintoja (Savolainen & Taavetti, 2022, s. 20), jotka auttoivat haastatteluprosessissa ja siihen valmistautumisessa.

Eettisesti ajatellen on hyvä, että tiedonantajat tietävät ennen haastattelua, mitä aihetta haastattelu koskee ja ovat tietoisia omista oikeuksistaan sekä tutkimuseettisistä periaatteista (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 86, 155–156). Haastateltavat osallistuivat vapaaehtoisesti tähän tutkimukseen, he tiesivät ennen haastattelua mitä haastattelu koskee ja samoin heillä oli tiedossa tutkimuksen tutkimuseettiset periaatteet ja oikeus kieltäytyä tutkimuksesta sen kaikissa vaiheissa. Nämä käytiin vielä yhdessä läpi ennen haastatteluja. Yksi tutkimuseettinen näkökulma on tarkastella tutkittavien anonymiteettiä. Tutkimuksessa tutkitaan ihmisten todellisia kokemuksia, jolloin on tärkeä huolehtia, etteivät tutkimukseen osallistuneet informantit ole tunnistettavissa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 156). Tutkimuksessa tuodaan ilmi osallistuneiden vanhempien ja heidän lastensa ikähaarukat sekä lapsien lukumäärä, mutta tutkimukseen osallistuneita henkilöitä ei pysty tunnistamaan ja tulosluvussa

tunnistetietoina käytettiin ainoastaan numeroituja osallistujatietoja (esimerkiksi H1).

Tutkimukseen osallistuakseen informanttien tuli täyttää tietyt kriteerit, koska haastattelun tärkein asia on saada mahdollisimman kattavasti tietoa tutkitusta asiasta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 86). Tutkielmaan osallistuvilla yhdeksällä informantilla oli omakohtaista kokemusta talouskasvatuksesta, he olivat korkeasti koulutettuja ja heillä oli kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Tuloksista olisi voinut saada vielä kattavamman ja luotettavamman, jos haastateltavina olisi olleet myös perheen toinen vanhempi tai mahdollisesti myös lapsi. Silloin aineisto olisi käsitelty aiheetta vieläkin syvemmin.

Haastattelutilanteessa haastatteluympäristöllä on merkitystä haastattelun laatuun. Laadullisin menetelmin toteutettu tutkimus on aina aika-, paikka- ja tilannesidonnainen. (Vilkka, 2015, s. 133.) Koska haastattelut toteutettiin puhelimitse, ei tutkija voinut vaikuttaa haastateltavien paikkaan tai tilanteeseen, vaan jokainen vastaaja pystyi olla missä tilassa tahansa. Yhden haastateltavan kohdalla ilmeni, että hän oli haastattelun aikana työpaikalla tauolla, mutta yksityisessä tilassa. Etäyhteys voi samalla vaikuttaa haastattelun dynamiikkaan. Tutkittavan ja tutkijan välinen syvempi kommunikaatio voi jäädä luomatta, kun haastattelu ei tapahdu kasvotusten (Sedysheva, 2020, s. 81). Tutkijan ja tutkittavan ollessa eri tilassa voi tutkittavan olla helpompi vastata taloutta ja perhettä koskeviin kysymyksiin, jotka voidaan kokea haastavina aiheina. Toisaalta haastateltavat voivat antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, joka voi heikentää haastattelun luotettavuutta. Haastateltavat vaikenevat mielellään esimerkiksi taloudellisista tilanteista, kuten tuloista, säästöistä tai muusta varallisuudesta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2018, s. 206–207.) Tutkijalla ei ollut vankkaa kokemusta haastattelutilanteista, joka voi osaltaan vaikuttaa haastatteluiden luotettavuuteen tai aineiston laatuun.

Yhdeksästä muistitietohaastattelusta muodostui tutkielman aineisto. Tarkasteltaessa tämän muistitietotutkimuksen aineistoa lähdekriittisesti, voi informanttien kertomukset lapsuudestaan olla ongelmaisia, koska ei ole varmaa mitä he oikeasti muistavat omista kokemuksistaan (Vehkalahti & Jouhki, 2022, s. 367). Lisäksi tutkittava todellinen ajanjakso on pitkällä (Teräs & Koivunen, 2017,

s. 194). Tässä tutkimuksessa haastateltavat muistelivat lapsuuttaan ja nuoruuttaan, joka sijoittui noin 30–40 vuoden päähän. Haastateltava päättää sen, mitä hän haluaa kertoa ja minkä hän katsoo olevan olennaista (Savolainen & Taavetti, 2022, s. 19). Ihmiset eivät välttämättä muista asioita niin kuin ne ovat oikeasti tapahtuneet, vaan miten he uskoivat tai toivoivat niiden tapahtuneen (Heimo ym., 2021, s. 10; Miettunen, 2014, s. 169).

Tässä tutkimuksessa tutkittiin ihmisten talouskasvatuksen ja samalla käyttäytymisen periytymistä mallioppimisen kautta. Muisti yhdistetään fyysiseen ympäristöön sekä sosiaalisiin tapahtumiin, tilanteisiin ja suhteisiin (Häkkinen, 2022, s. 328). Jos ihmiset eivät muista havainnoimaansa asiaa, ei sillä ole vaikutusta heidän käyttäytymiseensä (Bandura, 1977b, s. 25). Toisaalta se on myös arvokasta, mitä haastateltavat itse uskovat todeksi (Teräs & Koivunen, 2017, s. 194). Lisäksi tapahtumien ja ilmiöiden muistelu tapahtuu aina nykyisyydessä, jolloin muistelijä voi eri aikana muistella asioita toisella tavalla (Teräs & Koivunen, 2017, s. 197; Miettunen, 2014, s. 172) ja eri asioiden painotus voi muuttua riippuen siitä, mitä haastateltava pitää merkittävänä sillä hetkellä (Teräs & Koivunen, 2017, s. 197).

Arvioidessa haastatteluiden laatua tai luotettavuutta voidaan pohtia haastattelukysymyksiä. Muistitietotutkimuksessa, kuten myös haastattelututkimuksessa haastattelukysymysten tulee olla eri kuin tutkimuskysymysten. (Savolainen & Taavetti, 2022, s. 20.) Tutkimuksessa haastattelukysymykset muotoutuivat perustuen teoriataustaan ja haastattelu- ja tutkimuskysymykset olivat eri kysymyksiä. Tutkimuksen tulokset muodostuivat aineistoa analysoimalla teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä, jonka haasteena on, että sen tekemiseen ei ole olemassa yksinkertaista ja tiettyä tapaa (Elo & Kyngäs, 2008, s. 113).

Aineistoa pelkistettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia ja tutkimuskysymyksiä hyödyntäen ja lopulta aineisto vastasi tutkimuskysymyksiin. Tulokset eivät ilmenneet suoraan aineistosta, vaan tulokset nousivat esiin analyysin avulla. Aineiston analyysissä muodostui neljä pääkategoriaa, jotka olivat rahan ansaitseminen, säästäminen, rahapuhe sekä kulutusikäytymisen mallit. Jos

toinen tutkija analysoisi tutkimuksen aineiston, voisi mahdollisesti muodostua useampia pääkategorioita tai pääkategoriat voisi käsitteellistää eri nimillä. Tämän tutkielman neljä pääkategoriaa nousivat kuitenkin aineistosta selkeimmin esille. Tutkimuksen tulokset on esitetty selkeästi ja niissä on otteita aineistosta. Aineistositaatteja on hyvä tuoda esille, (Crescentini & Mainardi, 2009, s. 437), koska niiden kautta voidaan todistaa tai perustella tulkintaa, jota tutkija on aineistosta tehnyt (Silvasti, 2014, s. 46–47).

Tutkijan on oltava tietoinen omista mielipiteistään ja ennakkokäsityksistään, koska ne voivat vaikuttaa tutkimustuloksiin (Cypress, 2017, s. 259). Hänen tulee ymmärtää ja kuunnella informantteja itsenään, ilman että taustatiedot vaikuttaisivat siihen, mitä tutkija kuulee ja havainnoi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 160). Joten oman tutkimuksen reflektiivisellä tarkastelulla on suuri vaikutus tutkimuksen laadun kannalta (Berger, 2015, s. 219). Näin ollen tutkijan on toimittava objektiivisesti ja samalla reflektoida omaa tutkimusprosessia, kuten tutkija on tässä tutkielmassa pyrkinyt tekemään. Tutkija on kuitenkin luonut tutkimusasetelmansa ja samalla hän on myös tutkimuksen tulkitsija. Tämän takia puolueettomuus voi olla haastavaa laadullisessa tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 160.)

Tutkijan perehtyneisyys tutkimuksen aiheeseen voi vaikuttaa tutkimusprosessiin sen kaikissa vaiheissa, kuten osallistujien rekrytoinnissa, aineiston keruussa, analysoinnissa sekä tulosten johtopäätöksissä (Berger, 2015, s. 229). Tutkijalla ei ollut itsellään omakohtaista kokemusta aiheesta eikä informantit olleet tutkijalle entuudestaan tuttuja, joka auttoi objektiivisuudessa. Toisaalta tutkijan perehtyneisyys aiheeseen voi edistää syvällisempää ymmärrystä tutkittavien näkemyksistä ja kokemuksista (Berger, 2015, s. 230). Tässä tutkimuksessa tutkija oli perehtynyt tutkielman aiheeseen aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kautta. Sen avulla tutkimusaiheesta oli muotoutunut tietämystä ennen aineiston keruuta. Tämän lisäksi jokainen tutkielman vaihe pohjautuu laajaan sekä huolella valittuun kirjallisuuteen.

Lukijan tulee ymmärtää, miten tutkimusprosessi on toteutettu ja miten tutkija on päätenyt tutkimuksen tuloksiin ja johtopäätöksiin (Crescentini & Mainardi, 2009, s. 432). Tutkija on tässä tutkielmassa tuonut ilmi edellä mainitut asiat, jotta

tutkimus olisi mahdollisimman läpinäkyvä ja toistettavissa oleva. Jos tutkija on tehnyt tutkimusprosessinsa avoimeksi ja selväksi, voisi tutkimuksen luotettavuutta arvioida tutkimuksen toistettavuudella, jossa toinen tutkija saisi samat tutkimustulokset. Laadullisessa tutkimuksessa tulokset eivät kuitenkaan välttämättä ole täsmälleen samoja. (Crescentini & Mainardi, 2009, s. 437.) Jokainen laadullisella tutkimusmenetelmällä tehty tutkimus on ainutlaatuinen kokonaisuudessaan, jonka takia se ei ole toistettavissaan sellaisenaan (Vilkka, 2015, s. 197–198).

Tässä tutkimuksessa aineiston koko on laadullisen aineiston tyypilliseen tapaan pieni, jonka takia tutkimustuloksista ei pysty tehdä yleistyksiä. Laadullinen tutkimus ei toisaalta pyri tilastolliseen yleistettävyyteen, vaan sillä pyritään ymmärtämään toimintaa tai kuvaamaan ilmiötä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 98). Laadullisessa tutkimuksessa tutkija luo syvällisen ymmärryksen tietystä ilmiöstä (Lester ym., 2020 s. 95) ja tämä tutkimus luo ymmärrystä talouskasvatuksen ylisukupolvisuuteen ja moninaiisiin talouskasvatuksen keinoihin. Samalla se pyrkii syventämään talouskasvatuksen yhteyttä sosiaalisen oppimisen teoriaan (Bandura, 1986) ja havainnoimaan mallioppimisen roolia kasvatuksen ylisukupolvisuuden näkökulmasta.

9 Pohdintaa ja jatkotutkimusideoita

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella kotitalouksissa tapahtuvaa talouskasvatusta sekä sen ylisukupolvisuutta. Tavoitteena on tuoda esille vanhempien käyttämiä talouskasvatuksen keinoja ja tarkastella millaista talouskasvatusta he ovat lapsuudenkodeissaan saaneet. Tutkimuksen avulla on mahdollista havainnoida talouskasvatuksen tilannetta kotitalouksissa ja huomata siihen liittyviä kehityskohteita. Tutkimuksen tuloksissa nousi esille neljä talouskasvatuksen teemaa, joilla vanhemmat opettivat lapsilleen rahasta ja taloudesta. Talouskasvatuksen keinot olivat rahan ansaitseminen, säästäminen, rahasta puhuminen sekä kulutuskäyttäytymisen mallintaminen. Näiden kautta talouskasvatusta toteutettiin ja jokaisessa teemassa oli myös havaittavissa ylisukupolvisuutta. Toisin sanoen, talouskasvatus siirtyy sukupolvelta toiselle, mutta siinä esiintyy myös poikkeuksia. Ylisukupolvinen siirtymä tapahtuu sanallisesti esimerkiksi kertomusten kautta, mutta myös käyttäytymisen ja tapojen kautta (Jokipii & Liski, 2022, s. 272). Tässä tutkielmassa talouskasvatus siirtyi sukupolvelta toiselle sanallisesti, sekä käyttäytymismallien kautta.

Tässä tutkimuksessa vanhempien mukaan vain harvat lapsista olivat kiinnostuneita talousasioista. Tämä voi osaltaan vaikuttaa talousosaamisen kehittymiseen, jos lapsi ei ole kiinnostunut tai motivoitunut aiheesta. Yllättävää oli, että sijoittaminen, siitä puhuminen ja siihen opettaminen oli hyvin vähäistä. Se poikkesi tutkijan ennako-oletuksen kanssa. Harva vanhempi kertoi itse sijoittavansa, jolloin siitä ei mahdollisesti ole riittävästi tietoa ja taitoa lapselle opettamiseen. Vanhemmat eivät välttämättä itse ole tietoisia talouskäytännöistä, kuten sijoittamisesta, jolloin heillä ei ole kykyä opettaa niitä lapsilleen (LeBaron ym., 2018c, s. 229).

Talousosaamista luodaan kotona ja vanhemmat tarjoavat keskeistä tukea taloustaitoja kehittäville nuorille, mutta vanhempien omien taloustaitojen sekä valmiuksien taso voi vaihdella suuresti (Luukkanen & Uusitalo, 2019, s. 289). Lisäämällä talouskasvatusta peruskouluissa, voitaisiin lapsille ja nuorille turvata

tasavertaisemmat mahdollisuudet oppia talousasioita. Kotitalousopettajat toimivat talous- ja kuluttajakasvattajina ja he voivat osaltaan kehittää nuorten talousosaamista. Talouskasvatus on laaja ja moniulotteinen kokonaisuus, joka opettajien tulisi tiedostaa. Kotitalousopetuksen lisäksi yhteistyö muiden oppiaineiden kanssa voisi syventää lasten ja nuorten talousosaamista. Talouskasvatuksen ajatellaan kuitenkin olevan pääsääntöisesti vanhempien vastuulla, jolloin vanhempien talousosaamisen ja -tietoisuuden lisääminen on tärkeää.

Tämän myötä talouskasvatuksen olisi oltava kokonaisvaltaista ja motivoivaa yhdessä koulun ja vanhempien kanssa. Vanhemmat voisivat hyödyntää talouskasvatuksessaan muiden toimijoiden, kuten peruskoulujen tukea, koska perhe ja koulu vaikuttavat myönteisesti ja toisiaan täydentäen talouden lukutaidon kehittymiseen (Grohmann ym., 2015, s. 114). Peruskouluikäisille lapsille suunnatut talouskasvatustoimet tulisi kohdistaa myös lasten vanhemmille. Ne auttaisivat vanhempia informoimaan järkevän rahanhallinnan ja taloudellisen suunnittelun tärkeyttä. (Drever & Else-Quest, 2022, s. 22.) Esimerkiksi Australiassa suunnitellaan kohdentavan koulujen talouskasvatusta oppilaiden lisäksi heidän vanhemmilleen (Faulkner, 2022, s. 23).

Olisi siis kiinnitettävä huomiota vanhemmille suunnattuun tietoon sekä materiaaliin talouskasvatuksesta, koska kodilla ja vanhemmilla on suuri vastuu lasten talousosaamisen kannalta. Niiden avulla vanhemmat voisivat saada tukea ja keinoja lastensa talousosaamisen kehittämiseen. Yksi keino, jonka kautta vanhemmat voivat opettamaan talouskasvatusta lapsilleen on digitaaliset sovellukset, sosiaalinen media ja pelit. Nuoret itse pitävät mediaa tiedotusvälineenä yhtenä tärkeimmistä taloustiedon lähteistään. Perustietoja ja -taitoja opitaan kotona, mutta media on kanava, jonka kautta asioiden ymmärrystä pystyy syventämään. (Luukkanen & Uusitalo, 2012, s. 24.) Vanhemmat voisivat yhdessä lasten kanssa tutustua talousaiheita käsitteleviin digitaalisiin lähteisiin ja keskustella niistä. Samalla lasten lähdekriittisyys ja medialukutaito kehittyvät. Toisaalta haasteena voi olla, että vanhemmat eivät koe sosiaalista mediaa tai verkossa tapahtuvaa opettamista itselleen mieluiseksi.

Kuluttajille tarjotaan monia eri rahoitusvaihtoehtoja, jonka takia tulevilla sukupolvilla talouskasvatus on avainasemassa, jotta ihmiset ymmärtävät monimutkaisia palveluita ja heitä ennaltaehkäistään taloudellisilta väärinkäytöksiltä. Taloudenlukutaito on merkittävässä asemassa kasvavien varallisuus- ja tuloerojen takia, jolloin sosioekonomiset erot korostuvat. (Ranta & Salmela-Aro, 2018, s. 531.) Tutkimukseen osallistuneet ovat syntyneet 1960–1980-luvuilla, jolloin maailma ja talous on ollut hyvinkin erilainen nykypäivään verrattuna. Rahoitusvälineet ovat muuttuneet digitaalisiksi. Esimerkiksi pankkiin ja maksamiseen liittyvät asiat ovat siirtyneet digitaalisiin sovelluksiin, joiden kautta onnistuu niin laskujen maksaminen, päivittäispankkipalveluiden käyttäminen, lainan nostaminen sekä kaupassa maksaminen. Koska digitaalisesta talousosaamisesta on tulossa todennäköisesti tärkeämpi osa digiaikakauden kasvatuksessa (Morgan, 2022, s. 239), tulee vanhempien pysyä mukana talouden ajankohtaisissa talousteemoissa.

Vanhempien on hyvä tiedostaa oma roolinsa talouskasvattajana ja ymmärtää talouskasvatuksen merkitys lapsen tulevaisuuden talousosaamiselle ja -käyttäytymiselle. Lapset mallintavat ja havainnoivat vanhempiensa käyttäytymistä, asenteita ja arvoja. Käyttäytymisen mallintaminen voi toimia ohjaajana, estäjänä, edistäjänä sekä tunteiden herättäjänä (Bandura, 1977b, s. 50), riippuen siitä millaisena mallintaminen näyttäytyy. Eri elämänvaiheet muuttavat taloudellisia tarpeita, resursseja sekä taloudellisia vastuita. Kulutuksen tasot, tulot sekä taloudelliset ympäristöt vaihtelevat ja samalla rahan merkitys muuttuu iän myötä. (Ranta & Salmela-Aro, 2018, s. 527.) Tämän takia myös vanhemman talouskasvatus on muuttuvaa riippuen elämäntilanteesta ja hän voi painottaa eri talouskasvatuksen teemoja eri aikoina.

Jos lapset eivät saa mahdollisuuksia oman talouden hoitamiseen eivät he välttämättä sisäistä kasvatuksen periaatteita tai toteuta opetettuja tapoja (LeBaron ym., 2018c, s. 226). Lasten ja nuorten säästämiskyky ja -halukkuus eivät kehity ainoastaan sosiaalisen oppimisen (kuten vanhempien havainnoinnin) tai suoran opettamisen (kuten viikkorahan säästämiseen tai kuluttamiseen liittyvän ohjauksen) kautta. Sen sijaan vanhempien kasvatustavat voivat vaikuttaa lapsen parempaan pystyvyyden tunteeseen, itsesäätelyyn ja

itsenäiseen talouskäyttäytymiseen. Näillä taas on epäsuora vaikutus säästämiseen ja taloudellisiin asenteisiin. (Otto, 2013, s. 15.) Aikuisten on koettava säästäminen, talouden suunnittelu ja laskujen maksaminen arvoltaan tärkeiksi, jotta he käyttäytyvät niiden mukaan (Drever & Else-Quest, 2022, s. 22). Säästämiseen opettamisella on suuri positiivinen vaikutus lasten halukkuuteen säästää rahaa ja samalla se vaikuttaa säästetyn rahan määrään aikuisena (Buccioli & Veronesi, 2014, s. 2).

Aihetta olisi tärkeä tutkia lisää, koska vanhemmat voivat tulevaisuudessa tarvita enemmän tukea talouskasvatukseen. Talouskasvatuksen ylisukupolvisuuden luonnetta voisi tutkia samasta tutkimusasetelmasta kolmella sukupolvella. Tai pitkittäistutkimuksena, jossa tämän tutkimuksen informanttien lapset olisivat vanhempia ja informantit isovanhempia. Näin voisi seurata, miten talouskasvatus siirtyy edelleen seuraavalle sukupolvelle. Tutkimuksen voisi toteuttaa eri kohderyhmälle, kuten isille ja nähdä sisältäisikö heidän talouskasvatuksensa esimerkiksi enemmän sijoittamiseen opettamista. Tutkimus voisi soveltua myös eri sosioekonomisen asemaan kuuluville ryhmille, kuten eri tulotasoissa oleville lapsiperheille. Heidän talouskasvatustansa voisi verrata toisiinsa ja havaita onko hyvätuloisilla ja pienempituloisilla vanhemmilla eroja talouskasvatuksessaan.

Talouskasvatuksella on havaittavissa sukupuolieroja ja vanhempien roolimalli vaikuttaa pääasiassa tyttöihin ja etenkin äidin antama malli vaikuttaa tyttärien talousosaamiseen (Botazzi & Lusardi, 2021, s. 10). Nuorten taloudelliseen käyttäytymiseen vaikuttavat molempien vanhempien antama kasvatusta, mutta etenkin tyttärillä kehittyä tiedonhaku talousaiheista, joka osaltaan vaikuttaa heidän talouden lukutaitoonsa. Samaa yhteyttä ei ole havaittavissa poikien osalla. (Sharif, Ahadzadeh & Turner, 2020, s. 672.) Pojille kohdennettu talouskasvatus voi korostaa enemmän rahan ansaitsemisen ja hallinnan mahdollisuuksia kuin tyttöjen talouskasvatus (LeBaron, Holmes, Jorgensen, & Bean, 2018d, s. 43). Tämä olisi myös mielenkiintoinen jatkotutkimusidea tutkia talouskasvatuksen mahdollista sukupuolittunutta roolia.

On tärkeä tunnistaa, mitkä tekijät vaikuttavat nuorten myönteiseen kehitykseen taloudellisessa kyvykkyydessä samalla huomioiden yhteiskunnan taloudelliset

epävarmuudet sekä nuorten lisääntyneet talousongelmat (Ranta & Salmela-Aro, 2018, s. 531). Talouskasvatus on tehokkaimmillaan, kun yhdistetään eri talouskasvatuksen menetelmiä (Buccioli & Veronesi, 2014, s. 13). Jos lapselle antaa vapautta tehdä nuorena taloudellisia virheitä ja oppia niistä, auttaa se välttämään virheiden tekemisen myöhemmällä iällä, jolloin virheillä voi olla vakavampia seurauksia (LeBaron ym., 2018c, s. 230).

Taloulosaaminen on yhteydessä suurten taloudellisten päätösten tekemiseen lasten tulevaisuudessa, jotka voivat edistää tai heikentää yksilöiden hyvinvointia. Talouskasvatus on moninainen ilmiö, joka on tärkeä yhteiskunnan kannalta, jotta lapsista ja nuorista kasvaa taloudellisesti kykeneviä, viisaita, suunnitelmallisia ja vastuullisia talousosaajia. Tämän tutkielman avulla avataan vanhempien käyttämiä talouskasvatuksen keinoja ja havaitaan talouskasvatuksen ylisukupolvista luonnetta. Tutkimuksen tuloksista voidaan pohtia, miten rahasta puhumista saataisiin kotitalouksissa avoimemmaksi sekä millainen rooli esimerkiksi sijoittamisella on suomalaisessa talousyhteiskunnassa. Vanhempien mallit voivat jäädä vaikuttamaan lapsen käyttäytymiseen pitkäksi aikaa. Kaiken kaikkiaan talouskasvattajat eli vanhemmat ja peruskoulun opettajat, kuten kotitalousopettajat ovat avainasemassa lasten taloustaitojen kehittämisessä.

Lähteet

- Abrams, L. (2016). *Oral History Theory*. London, Routledge. DOI: 10/4324/9781315640761.
- Antoni, Z-L, Rootman, C. & Struwig, F. W. (2019). The Influence of Parental Financial Socialization Techniques on Student Financial Behavior. *International journal of economics and finance studies*, 11(2). 72–88. DOI: 10.34109/ijefs.201911205.
- Atkinson, A., Messy, F-A., Rabinovich, L. & Yoong, J. (2015). Financial Education for Long-term Savings and Investments: Review of Research and Literature. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, 39. DOI: 10.1787/5jrtgzfl6g9w-en.
- Atkinson, A. & Messy, F-A. (2012). *Measuring financial literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) pilot study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions 15. DOI: 10.1787/5k9csfs90fr4-en.
- Autio, M. (2019). Resurssien käytön renessanssi: kohti 1.5-asteista elämäntyyliä. *Tieteessä tapahtuu*, 37(2). 46–49.
- Bandura, A. (2006). Going Global with Social Cognitive Theory: From Prospect to Paydirt. Teoksessa S. I. Donaldson, S. E. Berger ja K. Pezdek (toim.), *Applied Psychology – New Frontiers and Rewarding Careers*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey. 53–79.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52. 1–26. DOI: 10.1146/annurev.psych.52.1.1.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York, Freeman.
- Bandura, A. (1991). Social Cognitive Theory of Self-Regulation. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2). 248–287. DOI: 10.1016/0749-5978(91)90022-l.
- Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist*, 44(9). 1175–1184. DOI: 10.1037/0003-066x.44.9.1175.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. New Jersey, Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1977a). Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2). 191–215. DOI: 10.1037//0033-295x.84.2.191.
- Bandura, A. (1977b). *Social Learning Theory*. Prentice-Hall, New Jersey.

- Bandura, A., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Regalia, C. & Scabini, E. (2011). Impact of Family Efficacy Beliefs on Quality of Family Functioning and Satisfaction with Family Life. *Applied Psychology: An International Review*, 60(3). 421–448. DOI: 10.1111/j.1464-0597.2010.00442.x.
- Bartholomae, S. & Fox, J. J. (2022). Overview of financial education. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 173–186. DOI: 10.4324/9781003025221-17.
- Berger, R. (2015). Now I see it, now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2). 219–234. DOI: 10.1177/1468794112468475.
- Botazzi, L. & Lusardi, A. (2021). Stereotypes in financial literacy: Evidence from PISA. *Journal of Corporate Finance*, 71. 1–27. DOI: 10.1016/j.jcorpfin.2020.101831.
- Bussey, K. & Bandura, A. (1999). Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation. *Psychological Review*, 106(4). 676–713. DOI: 10.1037/0033-295x.106.4.676.
- Buccioli, A. & Veronesi, M. (2014). Teaching Children to Save: What is the best strategy for lifetime saving? *Journal of Economic Psychology*, 45. 1–17. DOI: 10.1016/j.joep.2014.07.003.
- Carpena, F. & Zia, B. (2020). The Causal Mechanism of Financial Education: Evidence from Mediation Analysis. *Journal of economic behavior & organization*, 177. 143–184. DOI: 10.1016/j.jebo.2020.05.001.
- Chowa, G. A. N. & Despard, M. R. (2014). The influence of parental financial socialization on youth's financial behavior: Evidence from Ghana. *Journal of Family and Economic Issues*, 35(3). 376–389. DOI: 10.1007/s10834-013-9377-9.
- Crescentini, A. & Mainardi, G. (2009). Qualitative research article: guidelines, suggestions and needs. *Journal of Workplace Learning*, 21(5). 431–439. DOI: 10.1108/1366562091096682.
- Cucinelli, D., Lippi, A. & Soana, M. G. (2021). *Per aspera ad astra*: The big challenge of consumers' insurance literacy. *International Journal of Consumer Studies*, 45(6). 1357–1372. DOI: 10.1111/ijcs.12657.
- Cude, B. J. (2022). Defining financial literacy. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 5–17. DOI: 10.4324/9781003025221-3.
- Cypress, B.S. (2017). Rigor or Reliability and Validity in Qualitative Research: Perspectives, Strategies, Reconceptualization, and Recommendations. *Dimensions of Critical Care Nursing*, 36(4). 253–263. DOI: 10.1097/DCC.0000000000000253.

- Darriet, E., Guille, M. & Vergnaud, J-C. (2022). Financial literacy and numeracy. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 96–109. DOI: 10.4324/9781003025221-10.
- Drever, A. I. & Else-Quest, N. M. (2022). Financial literacy among children: Supporting the achievement of financial well-being in adulthood. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 18–30. DOI: 10.4324/9781003025221-4.
- Drever, A. I., Odders-White, E., Kalish, C. W., Else-Quest, N. M., Hoagland, E. M. & Nelms, E. N. (2015). Foundations of Financial Well-Being: Insights into the Role of Executive Function, Financial Socialization, and Experience-Based Learning in Childhood and Youth. *The Journal of Consumer Affairs*, 49(1). 13–38. DOI: 10.1111/joca.12068.
- Edwards, R. & Holland, J. (2013). *What is Qualitative Interviewing?* London. Bloomsbury Academic.
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K. & Kyngäs, H. (2014). Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. *Sage Open*, 4(1). DOI: 10.1177/2158244014522633.
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1). 107–115. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x.
- Faulkner, A. (2022). Financial Literacy around the World: What We Can Learn from the National Strategies and Contexts of the Top Ten Most Financially Literate Nations. *The Reference Librarian*, 63(1-2). 1-28. DOI: 10.1080/02763877.2021.2009955.
- Frijns, B., Gilbert, A. & Tourani-Rad, A. (2014). Learning by doing: the role of financial experience in financial literacy. *Journal of Public Policy*, 34(1). 123–154. DOI: 10.1017/S0143814X13000275.
- Furrebøe, E. F. & Nyhus, E. K. (2021). Financial self-efficacy, financial literacy, and gender: A review. *The Journal of Consumer Affairs*, 56(2). 743–765. DOI: 10.1111/joca.12436.
- Gudmunson, C. G. & Danes, S. M. (2011). Family Financial Socialization: Theory and Critical Review. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(4). 644–667. DOI: 10.1007/s10834-011-9275-y.
- Grohmann, A., Kouwenberg, R. & Menkoff, L. (2015). Childhood roots of financial literacy. *Journal of Economic Psychology*, 51. 114–133. DOI: 10.1016/j.joep.2015.09.002.
- Haupt, M. (2022). Measuring financial literacy: The role of knowledge, skills, and attitudes. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 79–95. DOI: 10.4324/9781003025221-9.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2018). *Tutki ja kirjoita*. 22. painos. Helsinki. Tammi.
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander ja J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere. Vastapaino. 11–45.
- Häkkinen, A. (2022). Paikka, muisti ja elämä: Muistitiedon käyttö historiantutkimuksessa. Teoksessa U. Savolainen ja R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1478. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 327–354. DOI: 10.21435/skst.1478.
- Ikonen, H-M. (2017). Puhelinhaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander ja J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere. Vastapaino. 270–284.
- Jerrim, J., Lopez-Agudo, L. A. & Marcenaro-Gutierrez, O. D. (2022). The link between financial education and financial literacy: A cross-national analysis. *The Journal of Economic Education*, 53(4). 307-324. DOI: 10.1080/00220485.2022.2111383.
- Jokipii, I. & Liski, V. (2022). Vuoden 1918 ylisukupolvinen muistaminen. Teoksessa U. Savolainen ja R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1478. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 270–285. DOI: 10.21435/skst.1478.
- Jorgensen, B. L., Allsop, D. B., Runyan, S. D., Wheeler, B. E., Evans, D. A. & Marks, L. D. (2019). Forming Financial Vision: How Parents Prepare Young Adults for Financial Success. *Journal of Family and Economic Issues*, 40(3). 553–563. DOI: 10.1007/s10834-019-09624-4.
- Kaiser, T., Lusardi, A., Menkoff, L. & Urban, C. (2022). Financial Education Affects Financial Knowledge and Downstream Behaviors. *Journal of Financial Economics*, 145(2). 255–272. DOI: 10.1016/j.jfineco.2021.09.022.
- Kaiser, T. & Menkhoff, L. (2017). Does Financial Education Impact Financial Literacy and Financial Behavior, and If So, When? *The World Bank Economic Review*, 31(3). 611–630. DOI: 10.1093/wber/lhx018.
- Kallunki, N. (2016). Nuorten aikuisten elämäntyytyväisyys ja luottamus tulevaisuuden taloudelliseen pärjäämiseen. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.), *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö; Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 54; Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 174, 151–162.
- Kalmi, P., Maliranta, M. & Alanko, S. (2019). Kohti tiiviimpää vuorovaikutusta koulujen taloustiedon opetuksen ja taloustieteen välillä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 115(4). 604–619.

- Kalmi, P. & Ruuskanen, O-P. (2018). Financial literacy and retirement planning in Finland. *Journal of Pension Economics & Finance*, 17(3). 335–362. DOI: 10.1017/S1474747217000270.
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O-P. (2016). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 112(1). 6–21.
- Kauppinen, T. M., Angelin, A., Lorentzen, T., Bäckman, O., Salonen, T., Moisio, P. & Dahl, E. (2014). Social Background and Life-Course Risks as Determinants of Social Assistance Receipt Among Young Adults in Sweden, Norway and Finland. *Journal of European Social Policy*, 24(3). 273–288. DOI: 10.1177/0958928714525818.
- Kempainen, J. (2001). *Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Print.
- Kestilä, L., Kauppinen, T. & Karvonen, S. (2016). Lapsuuden elinolojen yhteys arjenhallintaan nuorilla aikuisilla. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.), *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 54, Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 174. 117–133.
- Kettunen, P., Jalava, M., Simola, H. & Varjo, J. (2012). Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen. Teoksessa P. Kettunen ja H. Simola (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi – Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. 25–58. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Keto, S., Foster, R., Pulkki, J., Salonen A. O. & Värri, V-M. (2022). Ekososiaalinen kasvatus – Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen. *Kasvatus & Aika*, 16(3). 49–69. DOI: 10.33350/ka.111741.
- Kim, J. & Chatterjee, S. (2013). Childhood financial socialization and young adults' financial management. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 24(1). 61–79.
- Kim, C., Yang, Z. & Lee, H. (2015). Parental style, parental practices and socialization outcomes: An investigation of their linkages in the consumer socialization context. *Journal of Economic Psychology*, 49. 15–23. DOI: 10.1016/j.joep.2015.03.006.
- Klapper, L. & Lusardi, A. (2020). Financial literacy and financial resilience: Evidence from around the world. *Financial Management*, 49(3). 589–614. DOI: 10.1111/fima.12283.
- Kokkonen, J. (2014). Kristillisen kasvatuksen kahdeksan vuosikymmentä. *Kasvatus & Aika*, 8(3). 85–89.
- Kortesalmi, M. & Autio, M. (2019). Talous- ja kuluttajakasvatus talousosaamisen mahdollistajana. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 115(4). 588–603.

- Kuusisto, A-K. & Korjonen-Kuusipuro, K. (2022). Tiedon yhteistuottamisen käytännöt – Muistoihin perustuva kokemustieto päätöksenteon tukena. Teoksessa U. Savolainen ja R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1478. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 415–437. DOI: 10.21435/skst.1478.
- Lanz, M., Sorgente, A. & Danes, S. M. (2019). Implicit Family Financial Socialization and Emerging Adults' Financial Well-Being: A Multi-Informant Approach. *Emerging Adulthood*, 8(6). 443–452. DOI: 10.1177/2167696819876752.
- Laurén, K. & Jaago, T. (2022). Trauma, muistitieto ja kertomuksen tutkiminen. Teoksessa U. Savolainen ja R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1478. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 160–185. DOI: 10.21435/skst.1478.
- Leavy, P. (2011). *Oral History: Understanding Qualitative Research*. Oxford University Press.
- LeBaron, A. B., Marks, L. D., Rosa, C. M. & Hill, E. J. (2020). Can We Talk About Money? Financial Socialization Through Parent–Child Financial Discussion. *Emerging Adulthood*, 8(6). 453–463. DOI: 10.1177/2167696820902673.
- LeBaron, A. B., Rosa, C.M., Bryce, L.A., Hill, E.J. & Marks L.D. (2018a). Teaching children about money: Prospective parenting ideas from undergraduate students. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 29(2). 259–271. DOI: 10.1891/1052-3073.29.2.259.
- LeBaron, A. B., Hill, E. J., Rosa, C. M. & Marks, L. D. (2018b). Whats and Hows of Family Financial Socialization: Retrospective Reports of Emerging Adults, Parents, and Grandparents: Whats and Hows of Family Financial Socialization. *Family relations*, 67(4). 497–509. DOI: 10.1111/fare.12335.
- LeBaron, A. B., Hill, E. J., Rosa, C. M., Spencer, T. J., Marks, L. D. & Powell, J. T. (2018c). I wish: Multigenerational Regrets and Reflections on Teaching Children About Money. *Journal of Family and Economic Issues*, 39(2), 220–232. DOI: 10.1007/s10834-017-9556-1.
- LeBaron, A. B., Holmes, E. K., Jorgensen, B. L., & Bean, R. A. (2018d). Parental Financial Education During Childhood and Financial Behaviors of Emerging Adults. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 31(1). 42–54. DOI: 10.1891/JFCP-18-00021.
- Lehtinen, A-R. & Peura-Kapanen, L. (2012). Työkalut nuorten taloustaitojen edistämiseksi. Teoksessa A. Rajas ja O. Uusitalo (toim.), *Nuoret ja talousosaaminen*. Kuluttajatutkimuskeskus. 49–60.
- Leino, M. & Viitanen, K. (2003). Aikuiseksi kasvaminen suomalaisessa maalaisperheessä 1940–1950-luvuilla. Teoksessa S. Aapola & M. Kaarninen

- (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura 187–197.
- Lester, J. N., Cho, Y. & Lochmiller, C. R. (2020). Learning to Do Qualitative Data Analysis: A Starting Point. *Human resource development review*, 19(1). 94–106. DOI: 10.1177/1534484320903890.
- Luhr, S. (2018). How Social Class Shapes Adolescent Financial Socialization: Understanding Differences in the Transition to Adulthood. *Journal of Family and Economic Issues*, 39(3). 457–473. DOI: 10.1007/s10834-018-9573-8.
- Lusardi, A. (2019). Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications. *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 155(1). 1–8. DOI: 10.1186/s41937-019-0027-5.
- Lusardi, A. (2015). Financial literacy skills for the 21st Century: Evidence from PISA. *Journal of Consumer Affairs*, 49(3). 639–659. DOI: 10.1111/joca.12099.
- Lusardi, A., Hasler, A. & Yakoboski, P. (2021). Building up financial literacy and financial resilience. *Mind & Society*, 20(2). 181–187. DOI: 10.1007/s11299-020-00246-0.
- Lusardi, A. & Tufano, P. (2015). Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness. *Journal of pension economics & finance*, 14(4). 332–368. DOI: 10.1017/S1474747215000232.
- Luukkanen, L. & Uusitalo, O. (2019). Toward Financial Capability – Empowering the Young. *The Journal of Consumer Affairs*, 53:2. 263–295. DOI: 10.1111/joca.12186.
- Luukkanen, L. & Uusitalo, O. (2012). Nuorten näkemyksiä toimijoiden vastuullisuudesta taloudellisen osaamisen edistämiseksi. Teoksessa A. Rajas ja O. Uusitalo (toim.), *Nuoret ja talousosaaminen*. Kuluttajatutkimuskeskus. 18–33.
- Mahdzan, N. S., Zainudin, R., & Yoong, S-C. (2020). Investment literacy, risk tolerance and mutual fund investments: An exploratory study of working adults in Kuala Lumpur. *International Journal of Business and Society*, 21(1), 111–133. DOI: 10.33736/ijbs.3230.2020.
- Miettunen, K-M. (2014). Muistelu historiantutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena. Teoksessa J. Hakkarainen, M. Hartimo ja J. Virta (toim.), *Muisti*. Suomen Yliopistopaino, Tampere. 167–177.
- Moisio, P., Lorentzen, T., Backman, O., Angelin, A., Salonen, T. & Kauppinen, T., M. (2015). Trends in Intergenerational Social Assistance Mobility in the Nordic Countries in the 2000s. *European Societies*, 17(1). 73–93. DOI:10.1080/14616696.2014.968797.

- Moreno-Herrero, D., Salas-Velasco, M. & Sánchez-Campillo, J. (2018). Factors that influence the level of financial literacy among young people: The role of parental engagement and students' experiences with money. *Children and Youth Services Review*, 95. 334–351. DOI: 10.1016/j.chidyouth.2018.10.042.
- Morgan, P. J. (2022). Fintech, financial literacy, and financial education. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 239–258. DOI: 10.4324/9781003025221-21.
- Nichita, A., Batrancea, L., Pop, C. M., Morar, I. D., Masca, E., Roux-Cesar, A. M., Forte, D., & Formigoni, H. (2019). We learn not from school but for life: Empirical evidence of the impact of tax literacy on tax compliance. *Eastern European Economics*, 57(5), 397–429. DOI: 10.1080/00128775.2019.1621183.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *Financial competence framework for adults in the European Union*. Organisation for Economic Co-operation and Development / European Union.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020a). *Recommendation of the Council on Financial Literacy*. Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD/LEGAL/0461.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020b). *PISA 2018 results (Volume IV): Are students smart about money?* DOI: 10.1787/48ebd1ba-en.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2017). *G20/OECD INFE report on adult financial literacy in G20 countries*.
- Otto, A. (2013). Saving in childhood and adolescence: Insights from developmental psychology. *Economics of Education Review*, 33. 8–18. DOI: 10.1016/j.econedurev.2012.09.005.
- Pekkala Kerr, S. (2012). Koulutusmenot ja väestön koulutustaso. Teoksessa P. Kettunen ja H. Simola (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi – Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. 295–320. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pekkarinen, E. (2016). Arjen- ja elämänhallinnan ongelmat lapsuudenperheessä – lastensuojelun näkökulma. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.), *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö; Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 54; Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 174, 163–179.
- POPS. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallitus. Helsinki. Next Print.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Tallinna. Gaudeamus.

- Raijas, A. (2022). Financial literacy and financial education in northern Europe. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 382–399. DOI: 10.4324/9781003025221-30.
- Raijas, A. (2016). Mistä nuorten taloudellinen hyvinvointi muodostuu? Teoksessa S. Myllyniemi (toim.), *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö; Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 54; Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 174. 135–150.
- Raijas, A., Kalmi, P., Ranta, M. & Ruuskanen, O-P. (2020). *Suomalaisten talousosaaminen – Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella*. Suomen pankki.
- Ranta, M. & Salmela-Aro, K. (2018). Subjective financial situation and financial capability of young adults in Finland. *International Journal of Behavioral Development*, 42(6). 525–534. DOI: 10.1177/0165025417745382.
- Ranta, M. & Raijas, A. (2020). Perhe- ja yksilötekijöiden yhteys itsenäisesti asuvien nuorten taloudelliseen eriarvoisuuteen. *Nuorisotutkimus*, 38(4). 36–50.
- Rea, J. K., Danes, S. M., Serido, J., Borden, L. M. & Shim, S. (2019). “Being Able to Support Yourself”: Young Adults’ Meaning of Financial Well-Being Through Family Financial Socialization. *Journal of Family and Economic Issues*, 40(2). 250–268. DOI: 10.1007/s10834-018-9602-7.
- Rinne, R., Kivirauma, J. & Lehtinen, E. (2015). *Johdatus kasvatustieteisiin*. PS-kustannus.
- Ritchie, D.A. (2015). *Doing oral history*. Oxford University Press.
- Rosa, C. M., Marks, L. D., LeBaron, A. B. & Hill, E. (2018). Multigenerational Modeling of Money Management. *Journal of Financial Therapy*, 9(2). 54–74. DOI: 10.4148/1944-9771.1164.
- Salmi-Niklander, K. & Tähtinen, J. (2018). Muistitietotutkimus nousussa myös kasvatuksen ja koulutuksen historian alalla. *Kasvatus & Aika*, 12(4). 2–4.
- Sansone, D., Rossi, M. & Fornero, E. (2019). “Four Bright Coins Shining at Me”: Financial Education in Childhood, Financial Confidence in Adulthood. *The Journal of Consumer Affairs*, 53(2). 630–651. DOI: 10.1111/joca.12207.
- Savolainen, U., Lukin, K. & Heimo, A. (2020). Omaehtoisen muistamisen materiaali ja monimediaisuus. *Elore*, 27(1). 60–84. DOI: 10.30666/elore.89039.
- Savolainen, U. & Taavetti, R. (2022). Muistitietotutkimus – Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia. Teoksessa U. Savolainen ja R. Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1478. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 10–43. DOI: 10.21435/skst.1478.

- Sedysheva, A. (2020). Doing Qualitative Research during the Covid-19 Pandemic of 2020. *Ask*, 29(1). 75–88. DOI: 10.18061/ask.v29i1.0005.
- Serido, J. (2022). Financial literacy among young adults. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 31–47. DOI: 10.4324/9781003025221-5.
- Serido, J., Shim, S. & Tang, C. (2013). A developmental model of financial capability: A framework for promoting a successful transition to adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 37(4). 287–297. DOI: 10.1177/0165025413479476.
- Sharif, P., Ahadzadeh, A. S. & Turner, J. J. (2020). Gender Differences in Financial Literacy and Financial Behaviour Among Young Adults: The Role of Parents and Information Seeking. *Journal of family and economic issues*, 41(4). 672–690. DOI: 10.1007/s10834-020-09674-z.
- Silinskas, G., Ahonen, A. & Wilska, T-A. (2021). Financial literacy among Finnish adolescents in PISA 2018: the role of financial learning and dispositional factors. *Large-scale Assessments in Education*, 9(24). DOI: 10.1186/s40536-021-00118-0.
- Silvasti, T. (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa I. Massa (toim.), *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 33–48.
- Sun, S., Chen, Y-C., Ansong, D., Huang, J. & Sherraden, M. (2022). Household Financial Capability and Economic Hardship: An Empirical Examination of the Financial Capability Framework. *Journal of Family and Economic Issues*, 43(4). 716–729. DOI: 10.1007/s10834-022-09816-5.
- Tang, N. (2017). Like Father Like Son: How Does Parents' Financial Behavior Affect Their Children's Financial Behavior? *The Journal of consumer affairs*, 51(2). 284–311. DOI: 10.1111/joca.12122.
- Tang, N., Baker, A. & Peter, P. (2015). Investigating the Disconnect between Financial Knowledge and Behavior: The Role of Parental Influence and Psychological Characteristics in Responsible Financial Behaviors among Young Adults. *The Journal of Consumer Affairs*, 49(2). 376–406. DOI: 10.1111/joca.12069.
- Teräs, K. & Koivunen, P. (2017). Historiallinen muistitietohaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander ja J. Ruusuvaori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere, Vastapaino. 193–213.
- Thomas, A. & Gupta, V. (2021). Social Capital Theory, Social Exchange Theory, Social Cognitive Theory, Financial Literacy, and the Role of Knowledge Sharing as a Moderator in Enhancing Financial Well-Being: From Bibliometric Analysis to a Conceptual Framework Model. *Frontiers in Psychology*, 21. 1–16. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.664638.

- Thompson, P. (2015). The Voice of The Past. Teoksessa R. Perks ja A. Thomson (toim.), *The Oral History Reader*. Routledge. 33–39. DOI: 10.4324/9781315671833.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tähtinen, J. & Vititie, P. (2015). Elämäkerta ja -muistitietotutkimuksesta uusia avauksia kasvatuksen historialle. Teoksessa J. Sääntti (toim.), *Koulumuistot –kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta*. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. 16–45.
- Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. (2017). Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82(5), 501–512.
- Vilkkä, H. (2015). *Tutki ja kehitä*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Visser, S. S., Edzes, A., Merx, E. & van Lanen, S. (2022). It All Starts with Family: Mechanisms of Intergenerational Poverty in the Veenkoloniën, the Netherlands. *Journal of Poverty*, 26(6). 520-548. DOI: 10.1080/10875549.2021.2010872.
- Walstad, W. B. & Allgood, S. (2022). The likely influence of financial literacy on financial behaviors. Teoksessa G. Nicolini ja B. J. Cude (toim.), *The Routledge Handbook of Financial Literacy*. Routledge, New York. 153–170. DOI: 10.4324/9781003025221-15.
- Webley, P. & Nyhus, E. K. (2013). Economic socialization, saving and assets in European young adults. *Economics of Education Review*, 33. 19–30. DOI: 10.1016/j.econedurev.2012.09.001.
- Widyastuti, U., Sumiati, A., Herlita, H. & Melati, I. S. (2020). Financial education, financial literacy, and financial Behaviour: What does really matter? *Management Science Letters*, 10(12). 2715–2720. DOI: 10.5267/j.msl.2020.4.039.
- Xiao, J. J. & Porto, N. (2017). Financial education and financial satisfaction: Financial literacy, behavior, and capability as mediators. *International Journal of Bank Marketing*, 35(5). 805–817. DOI: 10.1108/IJBM-01-2016-0009.
- Zhao, H. & Zhang, L. (2020). Talking money at home: the value of family financial socialization. *International Journal of Bank Marketing*, 38(7). 1617–1634. DOI: 10.1108/IJBM-04-2020-0174.

Liitteet

Liite 1.

Tervetuloa osallistumaan talouskasvatuksen ylisukupolvisuutta koskevaan haastatteluun!

Haastattelulla kerätään aineistoa Helsingin yliopistossa valmistettavaan Pro gradu - tutkielmaan. Haastattelulla kartoitetaan tietoa siitä, miten talouskasvatus esiintyy lapsiperheissä ja millaista talouskasvatusta vanhemmat ovat itse lapsuudessa saaneet.

Tutkimukseen osallistumiseksi sinulla on kotona asuva alle 18-vuotias lapsi ja olet koulutukseltasi korkeakoulutettu.

Haastattelu kestää noin 30 minuuttia ja se toteutetaan puhelimitse. Haastattelu nauhoitetaan ja sitä hyödynnetään tutkimuksen toteutuksen ajan. Tutkimus noudattaa [tutkimuseettisiä periaatteita ja hyvää tieteellistä käytäntöä](#). Vastauksia käsitellään luottamuksellisesti ja turvataan haastateltavan anonymiteetti. Osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkimukseen osallistunut voi missä tahansa tutkimuksen vaiheessa kieltäytyä tutkimuksesta tai tiettyyn haastattelukysymykseen vastaamisesta. Kerätty haastatteluaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Minulta voi rohkeasti kysyä lisätietoa tutkimuksesta tai ilmoittaa sähköpostilla mielenkiinnosta osallistua haastatteluun.

Ystävällisin terveisin,

Pihla Pohjankyrö
Kotitaloustieteen opiskelija / Helsingin yliopisto
pihla.s.pohjankyro@helsinki.fi

Liite 2. Esimerkki aineiston analyysin tavasta

Taloukasvatuksen ylisukupolvisuuden yhtäläisyydet

Sitaatti	Sitaatti	Pelkistys	Alateema	Pääteema
Taloukasvatus lapsuudenperheessä	Taloukasvatus nykyisessä perheessä			
<i>H6: Ja kaupasta on ostettu kaikki mitä tarvitaan. Kun kaupassa käydään sieltä ostetaan ruoat, mutta sitten myös pesuaineet, vaatteita ja ostetaan sitä tätä ja tota.</i>	<i>H6: Kun tulee palkkapäivä ja silloin usein on kaapit tyhjä, niin sit kauppaan mennään ja ostetaan se mitä oikeesti on tarve ostaa. Kuiva-aineet ja pesuaineet ja kaikki mahdollinen siinä kohtaan. Kun tietää, että näitä tarvikkeita tarvitaan, ne on pakko ostaa ja ne ostokset tehään silloin kun rahaa on eniten.</i>	Kaupasta ostetaan kerralla kaikki tarvittava.	Kauppakäyttäytyminen	Kulutuskäyttäytyminen
<i>H7: Oli sitä opetusta, että älä pidä turhaan valoja päällä, älä jätä levyjä päälle ja sitä semmosta säästämistä. Kaupassa neuvottiin mitä kannattaa ostaa.</i>	<i>H7: On opetettu ne lukemaan kilohintoja ihan pienestä lähtien. Kun mennään vaikka karkkiostoksille niin sitä kannattaa katkoa. Myöskin ruokien suhteen, että syödään sitä, mikä on sesonkitavaraa. Ruokalistat laaditaan sen mukaan, mistä on hyvät tarjoukset tai mikä on sesongissa kaupassa. Pohditaan, että jos saat kirpputorilta neljällä eurolla ihan hyvännäköiset farkut, niin kannattaako niihin laittaa 80 euroa.</i>	Neuvoja kestäväään talouteen	Kauppaja energiat ehokaskäyttäytyminen	Kulutuskäyttäytyminen

Taloukasvatuksen ylisukupolvisuuden eroavaisuudet

Sitaatti	Sitaatti	Pelkistys	Pääteema
Taloukasvatus lapsuudenperheessä	Taloukasvatus nykyisessä perheessä		
<i>H2: Silloin ei koskaan puhuttu rahasta, onko sitä tai ei ole.</i>	<i>H2: Nimenomaan säästämisestä ja rahankäytöstä puhutaan kotona. Ja voin ihan avoimesti sanoa, että nyt on äidin tili tyhjä. Pitää oppii ymmärtää sekin ettei aina voi.</i>	Rahasta puhuminen	Rahapuhe
<i>H5: Koskaan mulle ei oo suoranaisesti ees säästämistä opetettu.</i>	<i>H5: Säästäminen on semmonen mitä mä yritän heille painottaa ja opettaa että aina niinkun pienen määrän kannattais sinne säästöön laittaa. Pahat päivät sieltä kuitenkin jokaiselle joskus tulee.</i>	Säästämiseen kannustaminen	Säästäminen